

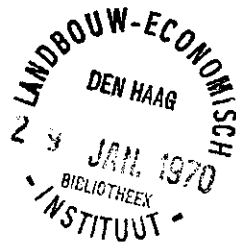
Drs. S. Aukema

No. 3.9

DE FINANCIËLE POSITIE VAN EEN
AANTAL GEMENGDE BEDRIJVEN IN
HET OOSTELIJK EN CENTRAAL
ZANDGEBIED

Boekjaar 1967/68

L 26
3.9 c

December 1969

Landbouw-Economisch Instituut
Afd. Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw

410037

Woord vooraf

Gezien de over het algemeen weinig gunstige bedrijfsuitkomsten van landbouwbedrijven, zou men kunnen verwachten dat de financiële positie van deze bedrijven evenmin rooskleurig zou zijn. Alhoewel uiteraard de bedrijfsresultaten van invloed zijn op de financiële positie, ligt dit verband vooral bij gezinsbedrijven toch niet zo eenvoudig als op het eerste gezicht lijkt.

Hoe de samenhangen tussen bedrijfsresultaten en financiële positie in werkelijkheid liggen, is object van continu onderzoek door het L.E.I.

In februari 1969 is over dit onderwerp de eerste publikatie (No. 3.2) verschenen. Dit onderzoek betrof de financiële situatie van ruim 300 bedrijven (verdeeld over 8 landbouwgebieden) in de jaren 1964/65, 1965/66 en 1966/67. Gezien het betrekkelijk geringe aantal bedrijven per gebied moest dit onderzoek noodgedwongen vrij globaal blijven. Doordat het aantal bedrijven dat in het boekjaar 1967/68 bij het L.E.I. in administratie was tweemaal zo groot was als in voorgaande jaren, werd het echter mogelijk om bij het onderzoek in genoemd jaar - door middel van groepsindelingen - het vraagstuk wat meer genuanceerd te benaderen. Na het eerste op deze wijze uitgevoerde onderzoek dat betrekking had op Noord-Brabant (publikatie No.3.8) is thans het onderzoek betreffende de financiële positie van gemengde bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied gereedgekomen. Daar dit onderzoek in opzet volkomen gelijk is aan dat betreffende Noord-Brabant, is onderlinge vergelijking zonder meer mogelijk.

Het onderzoek is verricht door Drs. S. Aukema, met assistentie van G. van Donselaar van de afdeling Bedrijfseconomisch Onderzoek Landbouw.

De Directeur,

(Prof.dr. A. Maris)

Den Haag, december 1969

HOOFDSTUK I

Doel en opzet van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de financiële positie van een aantal gemengde bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied in het boekjaar 1967/68.

Bij het begrip "financiële positie" kunnen verschillende gezichtspunten worden onderscheiden nl. de totale vermogenspositie, de liquiditeit en de rentabiliteit.

De totale vermogenspositie geeft een beeld van de bezittingen en van het vermogen waarmee deze bezittingen zijn gefinancierd.

Onder liquiditeit wordt verstaan de financiële positie van de ondernemer gezien vanuit de vraag in hoeverre hij op tijd aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen zonder dat de continuïteit van het bedrijf in gevaar komt.

De rentabiliteit geeft aan hoeveel rendement het bedrijfsvermogen heeft opgeleverd.

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 102 bedrijven waarvan 71 eigendomsbedrijven en 31 pachtbedrijven.

Onder een eigendomsbedrijf wordt verstaan een bedrijf waarvan de ondernemer minstens $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond in eigendom heeft alsmede een bedrijf waarvan de ondernemer $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond in eigendom heeft en ook de gebouwen in eigendom zijn.

Onder een pachtbedrijf wordt verstaan een bedrijf waarvan de ondernemer minstens $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond pacht alsmede een bedrijf waarvan de ondernemer $\frac{1}{3}$ tot $\frac{2}{3}$ van de cultuurgrond pacht en ook het hoofdgebouw gepacht wordt.

Van de 102 bedrijven zijn 90 gekozen op basis van een steekproef uit alle gemengde bedrijven boven 5 ha waarvan het hoofdberoep van de ondernemer landbouwer is. Dit aantal is aangevuld met 12 bedrijven die ook in vorige jaren in administratie waren volgens het oude systeem van bedrijfskeuze dat gericht was op vorming van groepen bedrijven die qua bedrijfstype, bedrijfsomvang en bedrijfsvoering representatief waren voor hun gebied en die voldeden aan redelijke eisen wat betreft de kwaliteit van de bedrijfsvoering.

Van de 102 bedrijven liggen er 50 in Overijssel (40 eigendomsbedrijven, 10 pachtbedrijven), 26 op de Veluwe (14E, 12P), 19 in de Graafschap (11E, 8P) en 7 in de Gelderse Vallei (8E, 1P).

In hoeverre de bedrijven representatief zijn voor het totaal aantal gemengde bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied wordt aangegeven in de tabellen 1 en 2 (resp. voor de oppervlakte cultuurgrond en voor de leeftijd van de ondernemer).

Tabel 1. Spreiding van de bedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

Oppervlakte cultuurgrond	Totaalaantal bedrijven 1)	Bij het onderzoek betrokken bedrijven		
		totaal	steekproef	keuzebedr.
5-10 ha	13 499 (52%)	51 (50%)	45 (50%)	6 (50%)
10-15 ha	7 176 (27%)	30 (29%)	25 (28%)	5 (42%)
15-20 ha	3 185 (12%)	11 (11%)	10 (11%)	1 (8%)
>20 ha	2 348 (9%)	10 (10%)	10 (11%)	- (-)
Tot.aant.bedr.	26 208 (100%)	102 (100%)	90 (100%)	12 (100%)
w.v.eig.bedr.	19 285 (74%)	71 (70%)	61 (68%)	10 (83%)
pachtbedr.	6 923 (26%)	31 (30%)	29 (32%)	2 (17%)

1) Bron: C.B.S., mei 1966, rechtsvorm grondgebruik.

Uit tabel 1 blijkt dat 50% van het aantal onderzochte bedrijven 5-10 ha groot is. Deze grootteklasse omvat 52% van het totale aantal gemengde bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied. De bij het onderzoek betrokken bedrijven zijn dus bijna gelijk vertegenwoordigd in de grootteklasse beneden 10 ha. Dit geldt zowel voor de bedrijven die op basis van een steekproef zijn gekozen, als voor de bedrijven, waarmee de steekproef is aangevuld (in de tabellen "keuzebedrijven" genoemd). Ook in de grootteklassen boven 10 ha zijn de percentages van het totale aantal bedrijven en van de bij het onderzoek betrokken bedrijven praktisch gelijk.

Tabel 2. Spreiding van de bedrijfshoofden naar leeftijd (in procenten)

Leeftijd	Totaalaantal bedrijfshoofden 1)	Bij het onderzoek betrokken bedrijven		
		totaal	steekproef	keuzebedr.
<25 jaar	1%	3%	1%	17%
25-29 jaar	3%	2%	2%	-
30-39 jaar	17%	28%	29%	25%
40-49 jaar	25%	29%	29%	25%
50-64 jaar	39%	35%	36%	33%
65 jaar en ouder	15%	3%	3%	-

1) Bron: C.B.S., metelling 1968 (alleen bedrijfshoofden in Overijssel en Gelderland).

Uit tabel 2 blijkt dat de bedrijfshoofden op de bij het onderzoek betrokken bedrijven iets te sterk zijn vertegenwoordigd in de leeftijdsklassen 30-39 jaar en 40-49 jaar. Daarentegen zijn weinig ondernemers van 65 jaar en ouder bij het onderzoek betrokken (3% tegenover 15% van het totale aantal bedrijfshoofden in Overijssel en Gelderland). Het hoge percentage bedrijfshoofden op de keuzebedrijven in de leeftijdsklasse beneden 25 jaar (17%) heeft slechts betrekking op 2 ondernemers.

In het algemeen kan worden gesteld dat de bij het onderzoek betrokken ondernemers iets jonger zijn dan de gemiddelde leeftijd van de onderne-

mers in het oostelijk en centraal zandgebied.

Uit tabel 1 blijkt dat de verhouding tussen het aantal eigendomsbedrijven en het aantal pachtbedrijven weinig verschil vertoont (totaalaantal: 74% eigendomsbedrijven, 26% pachtbedrijven; in onderzoek: 70% eigendomsbedrijven, 30% pachtbedrijven).

In deze publikatie zijn de pachtbedrijven - gezien het kleine aantal - niet verder ingedeeld in groepen.

De eigendomsbedrijven zijn ingedeeld naar 5 gezichtspunten:

- naar bedrijfsoppervlakte;
- naar arbeidsinkomen van de ondernemer;
- naar leeftijd van de ondernemer;
- naar eigen vermogen in procenten van het balanstotaal;
- naar veredeling.

Deze indeling is niet gebaseerd op een ver doorgevoerde bedrijfseconomische analyse, maar is gekozen uit voor de hand liggende criteria, die bij de ontwikkeling van de financiële positie een rol kunnen spelen. Hierbij moet wel in aanmerking worden genomen dat het onderzoek slechts betrekking heeft op één jaar. Vooral bij bedrijven met veredeling kunnen de bedrijfsuitkomsten per jaar aanmerkelijk verschillen.

Bij de indelingen zijn de 35 kleinste bedrijven (minder dan 10 ha cultuurgrond) vergeleken met de 36 grootste bedrijven (meer dan 10 ha cultuurgrond). Voorts zijn 36 bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer (minder dan f. 6 000,-) vergeleken met 35 bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens (meer dan f. 6 000,-). Bij de indeling naar leeftijd van de ondernemer is de grens getrokken bij 45 jaar; de 34 jongere ondernemers zijn geboren in 1923 of later; de 37 oudere ondernemers zijn geboren vóór 1923. Bij de indeling naar eigen vermogen is de grens bepaald op 80% eigen vermogen van het balanstotaal; 29 ondernemers hadden minder dan 80% en 42 ondernemers hadden meer dan 80% eigen vermogen. Tenslotte zijn de bedrijven nog ingedeeld naar veredeling; op 41 bedrijven had minder dan 15% en op 30 bedrijven had meer dan 15% van het totaal aantal bewerkingseenheden betrekking op de veredelingssector (voornamelijk varkenshouderij).

In tabel 3 is aangegeven hoe de samenhang tussen de groepen van eigendomsbedrijven is. Het blijkt dat de grootste samenhang bestaat tussen de groep jongere ondernemers en de groep ondernemers met de hoogste arbeidsinkomens. Van de 34 jongere ondernemers zijn 23 vertegenwoordigd in de groep met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer.

De 10 eigendomsbedrijven waarmee de steekproef is aangevuld ("keuzebedrijven" genoemd) zijn overwegend bedrijven van jongere ondernemers. Op deze 10 bedrijven is het gemiddelde arbeidsinkomen van de ondernemer f. 6 900,-; op de 61 steekproefbedrijven is het gemiddelde arbeidsinkomen van de ondernemer f. 5 500,-. De besparingen zijn respectievelijk f. 1 300,- op de keuzebedrijven en f. 1 700,- op de steekproefbedrijven. Gezien het geringe aantal keuzebedrijven zijn deze verschillen heel klein. Voorts is bij de indelingen naar bedrijfsoppervlakte, naar inkomen, naar eigen ver-

Tabel 3. Samenhang tussen de groepen van eigendomsbedrijven

	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80% e.v.	>80% e.v.	<15% vered.	>15% vered.	St.pr. bedr.	Keuze- bedr.
Kleinste bedr.	35	-	21	14	16	19	16	19	14	21	31	4
Grootste bedr.	-	36	15	21	18	18	13	23	27	9	30	6
Laag arb.ink.	21	15	36	-	11	25	13	23	22	14	31	5
Hoog arb.ink.	14	21	-	35	23	12	16	19	19	16	30	5
Jongere ond.	16	18	11	23	34	-	16	18	18	16	27	7
Oudere ond.	19	18	25	12	-	37	13	24	23	14	34	3
<80% eig.verm.	16	13	13	16	16	13	29	-	18	11	24	5
>80% eig.verm.	19	23	23	19	18	24	-	42	23	19	37	5
<15% veredeling	14	27	22	19	18	23	18	23	41	-	36	5
>15% veredeling	21	9	14	16	16	14	11	19	-	30	25	5
Steekpr.bedr.	31	30	31	30	27	34	24	37	36	25	61	-
Keuzebedr.	4	6	5	5	7	3	5	5	5	5	-	10

mogen en naar veredeling steeds ongeveer de helft van het aantal keuzebedrijven in beide groepen vertegenwoordigd (zie tabel 3, blz. 10). Hierdoor worden de gemiddelde uitkomsten per groep nauwelijks beïnvloed.

In tabel 4 is de spreiding van de bedrijven naar arbeidsinkomen van de ondernemer (=netto-overschot plus berekend loon van de boer) aangegeven.

Tabel 4. Spreiding van de bedrijven naar arbeidsinkomen van de ondernemer

Arb.inkomen v.d. ondernemer (op pachtbasis)	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven	Totaal (in %)
-f. 20 000 tot -f. 10 000	2	-	2
-f. 10 000 tot -f. 5 000	-	1	1
-f. 5 000 tot -f. 0	7	3	10
f. 0 tot f. 5 000	24	5	29
f. 5 000 tot f. 10 000	21	14	35
f. 10 000 tot f. 15 000	10	6	16
f. 15 000 tot f. 20 000	7	2	9
Totaalaantal bedrijven	71	31	102 (100%)

Als wordt aangenomen dat een ondernemer minstens f. 15 000,- inkomen nodig heeft om een redelijk bestaan te hebben, dan blijkt uit tabel 4 dat 91% van het aantal ondernemers met de uitoefening van het bedrijf minder verdienen dan noodzakelijk zou zijn. Een deel (13%) heeft zelfs helemaal geen arbeidsinkomen uit het bedrijf verkregen en was voor het levensonderhoud van het gezin op andere middelen aangewezen.

Het arbeidsinkomen van de ondernemer is gemiddeld in het boekjaar 1967/68 op eigendomsbedrijven f. 5700,- en op pachtbedrijven f. 6700,-. Gezien de grote spreiding is dit verschil tussen eigendomsbedrijven en pachtbedrijven klein.

Meer algemene gegevens van de 102 gemengde bedrijven zijn vermeld in tabel 5, blz. 12).

De bewerkingseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de omvang van de bewerking in de verschillende produktierichtingen op de bedrijven.

Van elke produktierichting of bedrijfs onderdeel zijn de kosten van bewerking vastgesteld en de verhouding tussen deze kosten zijn in getallen weergegeven.

De bewerkingskosten omvatten de kosten voor arbeid, trekkracht, werktuigkosten en het werk door derden.

Het totaal aantal bewerkingseenheden per bedrijf is berekend door de oppervlakten van de gewassen en het aantal dieren dat gemiddeld aanwezig was, te vermenigvuldigen met de daarvoor opgestelde normen. De bewerkingseenheden vormen dan dus tevens een maat voor de produktieomvang van de bedrijven.

Tabel 5. Algemene gegevens van de bedrijven (gem. per bedrijf)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Aantal ha cultuurgrond	11,8	12,4
Aantal volwaardige arbeidskr.	1,5	1,5
Totaalaantal bewerkingseenh.	1 734	1 863
Verdeling bewerkingseenh.in %.		
marktbaar gewassen	10	11
rundveehouderij	72	72
varkenshouderij	11	11
pluimveehouderij	3	2
overige	4	4

De normen van de meest voorkomende gewassen en van de dieren zijn in tabel 6 vermeld.

Tabel 6. Bewerkingseenheden in het boekjaar 1967/68

Gewassen	Per ha	Veehouderij	Per gem. aanw. dier
Granen	90	Kalveren	12
Consumptieaardappelen	230	Jongvee	12
Voeraardappelen	175	Melkkoeien	55
Suiker- en voederbieten	190	Mestvee	20
Erwten en bonen	85-125	Dekstieren	45
Klaver en luzerne	70	Mestkalveren	8
Hooi en kuilgras	25	Mestvarkens en opfokzeugen	3
Gras voor drogen	20	Fokzeugen	15
Nagewassen	30	Hennen	0,4
Tuinbouwgewassen	350	Slachtkuikens (per afgel.dier)	0,02

De opzet van het onderzoek is gelijk aan die van publikatie No. 3.8: "De financiële positie van een aantal gemengde bedrijven op zandgrond in Noord-Brabant". Hierdoor is vergelijking van de bedrijven in beide gebieden mogelijk. De tabellen en bijlagen zijn in beide publikaties gelijk genummerd.

De resultaten van het onderzoek zijn opgenomen in de bijlagen. Bijlage 1 geeft de balans en de staat van inkomensvorming en inkomensbesteding zowel van de eigendomsbedrijven als van de pachtbedrijven.

De volgende bijlagen - die groepsindelingen geven - hebben alleen betrekking op de eigendomsbedrijven. Het aantal pachtbedrijven is namelijk te klein om verdere groepsindelingen te maken, waarvan de gemiddelde uitkomsten nog betrouwbaar zijn.

De bijlagen 1d, 2d enz. geven in een schema een samenvatting van de inkomensvorming, de inkomensbesteding en de financiering van de investeringen.

In hoofdstuk II wordt een beeld gegeven van de vermogenspositie van de ondernemers.

In hoofdstuk III worden de veranderingen in de balans besproken.

In hoofdstuk IV wordt behandeld hoe door inkomensvorming en ontvangen erfenissen en schenkingen enerzijds en inkomensbesteding anderzijds het eigen vermogen is toegenomen.

In hoofdstuk V wordt behandeld hoe de liquiditeit van de ondernemers was en hoe de investeringen in het boekjaar 1967/68 zijn gefinancierd.

In hoofdstuk VI wordt een overzicht gegeven van de rentabiliteit van het bedrijfsvermogen.

Daarna volgt de samenvatting en een slotbeschouwing.

HOOFDSTUK II

De vermogenspositie

De vermogenspositie blijkt uit de balans die een beeld geeft van de bezittingen en van het vermogen waarmee deze bezittingen zijn gefinancierd.

In de bijlagen 1a en 1b is de gemiddelde balans opgenomen van de 71 eigendomsbedrijven en van de 31 pachtbedrijven. Bijlage 1a geeft de debetzijde van de balans (bezittingen) en bijlage 1b de creditzijde (vermogen). De gemiddelde balans is berekend door de som van de bezittingen resp. schulden van alle bedrijven te delen door het aantal bedrijven.

De balans per 1 mei 1968 is in tabel 7 samengevat.

Tabel 7. De balans per 1 mei 1968 (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven
Vastgelegde middelen in het bedrijf	163 100	65 800
Vlottende + liquide middelen in het bedrijf	5 400	6 600
Middelen buiten het bedrijf	10 300	16 100
Balanstotaal debet	178 800	88 500
Vreemd vermogen op lange termijn	27 100	8 500
Vreemd vermogen op korte termijn	5 000	3 500
Eigen vermogen	146 700	76 500
Balanstotaal credit	178 800	88 500
<hr/>		
Eigen vermogen in % van balanstotaal	82,0	86,4
Eigen vermogen in % van bedrijfsverm.	87,0	105,6

De vastgelegde middelen in het bedrijf bestaan voornamelijk uit grond en gebouwen, veestapel en dode inventaris. De vlottende en liquide middelen in het bedrijf bestaan uit voorraden, vorderingen, bank-, kas- en giro-saldi. De middelen buiten het bedrijf bestaan voornamelijk uit spaar-banksaldi en uit vorderingen op lange termijn.

De totale bezittingen zijn voor 82% op eigendomsbedrijven en voor 86,4% op pachtbedrijven gefinancierd uit eigen vermogen.

Daar de middelen buiten het bedrijf voor een groot deel in het bedrijf kunnen worden aangewend indien dit nodig is, komt de weerstandskracht van de bedrijven nog beter naar voren door het totale eigen vermogen uit te drukken in een percentage van het bedrijfsvermogen. Op eigendomsbedrijven is het eigen vermogen 87% en op pachtbedrijven meer dan 100% van het totale bedrijfsvermogen.

In de tabellen 8 en 9 is de spreiding van de bedrijven aangegeven naar eigen vermogen in % van het balanstotaal (tabel 8) en naar eigen vermogen in % van het bedrijfsvermogen (tabel 9).

Tabel 8. Spreiding van de bedrijven naar totaal eigen vermogen in procenten van het balanstotaal (per 1 mei 1968)

Percentage eigen vermogen	Eigendoms-bedrijven	Pacht-bedrijven	Totaal (in %)
30- 40%	1	-	1
40- 50%	2	1	3
50- 60%	4	-	4
60- 70%	10	2	12
70- 80%	12	6	18
80- 90%	18	8	26
90-100%	24	14	38
Totaalaantal bedrijven	71	31	102 (100%)

Tabel 9. Spreiding van de bedrijven naar totaal eigen vermogen in procenten van het bedrijfsvermogen (per 1 mei 1968)

Percentage eigen vermogen	Eigendoms-bedrijven	Pacht-bedrijven	Totaal (in %)
30- 40%	1	-	1
40- 50%	1	1	2
50- 60%	4	-	4
60- 70%	8	2	10
70- 80%	15	4	19
80- 90%	11	3	14
90-100%	16	5	21
100-120%	12	8	20
Meer dan 120%	3	8	11
Totaalaantal bedrijven	71	31	102 (100%)

Uit tabel 8 blijkt dat 8% van de onderzochte bedrijven met minder dan 60% eigen vermogen is gefinancierd. Dit is 7% in tabel 9. Hieruit blijkt dat de betreffende ondernemers weinig middelen buiten het bedrijf bezitten. Is het percentage eigen vermogen meer dan 60% van het balanstotaal dan zijn in vele gevallen ook nog bezittingen buiten het bedrijf aanwezig. Op 30% van de bedrijven zijn de bedrijfsbezittingen voor meer dan 100% gedekt door eigen vermogen.

Het vreemde vermogen op lange termijn dat aangewend is in het bedrijf bedraagt op eigendomsbedrijven f. 27 100,- en op pachtbedrijven f. 8 500,-.

Uit tabel 10 blijkt dat deze leningen op lange termijn voornamelijk bestaan uit leningen van boerenleenbanken en van familieleden.

Onder boerenleenbanken worden verstaan alle coöperatieve landbouwkredietbanken, die georganiseerd zijn in de Centrale Banken van Eindhoven en Utrecht.

Tabel 10. De leningen op lange termijn (per 1 mei 1968)

	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	bedrag	in %	bedrag	in %
Boerenleenbanken	f. 12 600	46%	f. 2 700	32%
Familieleden	" 9 900	37%	" 5 600	66%
Overige leningen	" 4 600	17%	" 200	2%
Totaal	f. 27 100	100%	f. 8 500	100%

Zoals reeds is vermeld, bestaan de belangrijkste middelen in het bedrijf uit grond, gebouwen (incl. woonhuis), veestapel en dode inventaris. In tabel 11 is de waarde van deze middelen opgenomen.

Tabel 11. Waarde van de belangrijkste middelen in het bedrijf (per 1 mei 1968)

	Eigendomsbedrijven	Pachtbedrijven
Grond en gebouwen	f. 117 300	f. 17 500
Veestapel	" 33 100	" 33 600
Dode inventaris	" 9 600	" 11 600
(Nieuwwaarde dode inventaris)	(" 15 500)	" 18 400

De grond en gebouwen zijn getaxeerd tegen de marktwaarde bij gebruik in het landbouwbedrijf. Er is dus geen rekening gehouden met hoge prijzen als gevolg van factoren die niet met de bedrijfsuitoefening samenhangen. Aangekochte grond tijdens het boekjaar 1967/68 is tegenkoopprijs opgenomen. Verkochte grond is voor de balanswaarde afgeboekt; eventuele boekwinst is onder privé-inkomsten opgenomen.

De waarde van de grond is getaxeerd tegen ongeveer f. 6 000,- per ha. Op eigendomsbedrijven is gemiddeld 11,6 ha (kadastraal) in eigendom en op pachtbedrijven 1 ha.

De veestapel is gewaardeerd tegen het prijspeil zoals dat in de bedrijfseconomische boekhouding is vastgesteld. Dit prijspeil komt ongeveer overeen met de marktwaarde. Het vee is aan het begin en aan het einde van het boekjaar tegen dezelfde prijs gewaardeerd zodat veranderingen in de waarde van de veestapel gedurende het boekjaar, uitsluitend als gevolg van wijzigingen in het prijspeil, buiten beschouwing zijn gebleven.

Uit tabel 11 blijkt dat de boekwaarde van de dode inventaris ruim 60%

van de nieuwwaarde bedraagt.

Om een beter inzicht te krijgen in de spreiding van de bedrijven zijn de 71 eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte, naar arbeidsinkomen van de ondernemer, naar leeftijd van de ondernemer, naar eigen vermogen in % van het balanstotaal en naar veredeling (zie hoofdstuk I)

In de bijlagen 2 t/m 6 zijn van deze groepsindelingen de balans en de staat van inkomensvorming en inkomensbesteding gespecificeerd opgenomen.

Een samenvatting van de vermogenspositie per 1 mei 1968, alsmede de belangrijkste kengetallen over de bedrijfsvoering en enkele algemene gegevens zijn opgenomen in tabel 12 (blz. 18).

De kleinste bedrijven hebben gemiddeld 8,0 ha en de grootste bedrijven 15,4 ha cultuurgrond in gebruik. Zoals verwacht mag worden zijn op de grootste bedrijven behalve meer grond en gebouwen, ook meer vee, werktuigen en vlottende middelen aanwezig. Uit tabel 12 blijkt dat het vermogen buiten het bedrijf bij beide groepen van ondernemers ongeveer gelijk is. Van de totale middelen in het bedrijf is op de kleinste bedrijven 85% en op de grootste bedrijven 88% gedekt door eigen vermogen. Het totaal aantal bewerkingseenheden is op de grootste bedrijven ongeveer de helft hoger dan op de kleinste bedrijven; daarentegen is de arbeidsbezetting op de grootste bedrijven ongeveer 20% hoger. Dit betekent een hogere arbeidsproductiviteit op de grotere bedrijven (1 214 bewerkingseenheden per man op de grootste bedrijven en 996 bewerkingseenheden per man op de kleinste bedrijven), daar uit de basisgegevens bleek, dat bij beide groepen ongeveer evenveel gebruik gemaakt is van loonwerk.

Bij de groepsindeling naar arbeidsinkomen is het verschil in arbeidsproductiviteit nog iets groter (1 356 bewerkingseenheden per man op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer en 926 op die met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer). De ondernemers met de laagste arbeidsinkomens hebben in de meeste gevallen kleinere bedrijven. Voorts zijn 25 van de 36 ondernemers met de laagste arbeidsinkomens tevens vertegenwoordigd in de groep "oudere ondernemers". De verhouding tussen eigen vermogen en vreemd vermogen verschilt dan ook weinig tussen de groepen "laagste arbeidsinkomens" en "oudere ondernemers".

Bij de groep van jongere ondernemers (gemiddeld 37 jaar) is 82% en bij de groep van oudere ondernemers (gemiddeld 56 jaar) is 92% van het bedrijfsvermogen gedekt door eigen vermogen. Zoals te begrijpen is speelt bij de jongere ondernemers de familie een grotere rol bij de financiering dan bij de oudere ondernemers. Het percentage overige leningen (23% bij oudere ondernemers) heeft betrekking op slechts enkele bedrijven.

Bij de groepsindeling naar eigen vermogen komt het verschil in bezittingen buiten het bedrijf het meest naar voren. Bij de groep ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen is ongeveer twee derdedeel van de

Tabel 12. Vermogenspositie van eigendomsbedrijven ingedeeld naar 5 gezichtspunten (per 1 mei 1968)

	Klein- drijven (35)	Groot- ste be- drijven (36)	Laag- ste arb.ink. (36)	Hoog- ste arb.ink. (35)	Jongere onder- nemers (34)	Oudere onder- nemers (37)	<80% eigen verm. (29)	>80% eigen verm. (42)	<15% vere- deling (41)	>15% vere- deling (30)
Vaastgelegde midd.in bedrijf	122 200	203 000	145 500	181 200	156 600	169 200	154 600	169 100	179 100	141 400
Vlott.+ liq.midd.in bedrijf	4 500	6 300	4 500	6 400	5 600	5 300	5 100	5 600	5 200	5 700
Midd. buiten het bedrijf	10 200	10 300	7 500	13 100	7 300	13 000	5 100	13 800	8 700	12 400
Balanstotaal debet	136 900	219 600	157 500	200 700	169 500	187 500	164 800	188 500	193 000	159 500
Vreemd verm. op lange termijn	25 300	28 900	20 200	34 100	32 200	20 900	49 400	11 600	29 000	24 500
Vreemd verm. op korte termijn	3 700	6 300	4 500	5 500	4 300	5 700	6 400	4 100	4 400	5 900
Eigen vermogen	107 900	184 400	132 800	161 100	133 000	160 900	109 000	172 800	159 600	129 100
Balanstotaal credit	136 900	219 600	157 500	200 700	169 500	187 500	164 800	188 500	193 000	159 500
Eig.verm.in % v.balanstotaal	78,8%	84,0%	84,3%	80,2%	78,5%	85,8%	66,1%	91,6%	82,7%	81,0%
Eig.verm.in % v.bedrijfsverm.	85,2%	88,1%	88,5%	85,8%	82,0%	92,2%	68,3%	98,9%	86,6%	87,8%
Grond en gebouwen	85 900	147 700	103 300	131 700	110 900	123 100	110 800	121 700	132 900	95 900
Veeswapel	26 600	39 600	30 100	36 200	33 100	33 200	31 100	34 600	32 100	34 600
Dode inventaris	7 400	11 800	9 500	9 700	9 500	9 700	9 900	9 400	10 700	8 100
Leningen v.boerenl.banken in %	44%	49%	50%	45%	44%	54%	48%	43%	47%	44%
Leningen v.familieleden in %	42%	32%	32%	40%	43%	23%	38%	35%	32%	45%
Overige leningen in %	14%	19%	18%	15%	13%	23%	14%	22%	21%	11%
Opp. grond (kad.) in eigendom	7,6 ha	15,5 ha	10,1 ha	13,2 ha	11,1 ha	12,1 ha	10,9 ha	12,1 ha	13,8 ha	8,6 ha
Opp. cultuurgrond	8,0 ha	15,4 ha	10,8 ha	12,7 ha	11,5 ha	12,1 ha	11,4 ha	12,1 ha	13,3 ha	9,7 ha
Aantal volwaardige arb.krachten	1,4	1,7	1,7	1,4	1,4	1,7	1,4	1,7	1,6	1,5
Leeftijd v.d. ondernemer	48 jr	46 jr	50 jr	43 jr	37 jr	56 jr	43 jr	50 jr	47 jr	46 jr
Totaalaantal bewerkingseenh.	1 394	2 064	1 574	1 898	1 743	1 725	1 661	1 784	1 827	1 607
Verdeling bewerkingseenh. in %										
marktbaar gewassen	8	12	12	8	10	10	10	11	12	8
rundveehouderij	69	75	69	74	72	72	74	70	75	67
varkenshouderij	12	10	12	10	11	11	11	10	6	17
pluimveehouderij	5	1	3	4	2	5	3	4	1	6
overige	6	2	4	4	5	2	3	4	6	2

bezittingen in het bedrijf gedekt door eigen vermogen; dit is bij de groep met meer dan 80% eigen vermogen bijna 100%. Opvallend is (zie tabel 3) dat 16 van de 34 jongere ondernemers vertegenwoordigd zijn in de groep met minder dan 80% eigen vermogen en 18 in de groep met meer dan 80% eigen vermogen.

HOOFDSTUK III

De veranderingen in de balans

De veranderingen in alle afzonderlijke balansposten zijn aangegeven in de bijlagen. De veranderingen in de belangrijkste balansposten zijn in tabel 13 samengevat.

Tabel 13. Veranderingen in de balans per 1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967

	Eigendoms- bedrijven	Pachtbedrijven
Grond en gebouwen	+ 3 000	+ 1 500
Veestapel	+ 1 900	+ 100
Dode inventaris	- 300	+ 400
Overige duurzame produktiemidd.	+ 100	+ 200
Totale invest.in duurz.prod.midd.	+ 4 700	+ 2 200
Vlott. en liq.midd. in het bedrijf	- 100	- 200
Totale middelen in het bedrijf	+ 4 600	+ 2 000
Middelen buiten het bedrijf	- 200	+ 500
Totale middelen	+ 4 400	+ 2 500
Leningen van boerenleenbanken	+ 1 100	0
Leningen van familieleden	- 100	+ 300
Overige leningen op lange termijn	+ 600	+ 100
Vreemd verm. op korte termijn	+ 700	- 1 600
Eigen vermogen	+ 2 100	+ 3 700
Totaal vermogen	+ 4 400	+ 2 500
Eigen verm. in proc.v.totaal verm.	- 0,9	+ 1,8
Eigen verm. in proc.v.bedr.verm.	- 1,2	+ 2,3

Uit tabel 13 blijkt dat het totale bedrag van de middelen in bedrijf aan het einde van het boekjaar op eigendomsbedrijven f. 4 600,- en op pachtbedrijven f. 2 000,- hoger was dan aan het begin van het boekjaar. De investeringen in duurzame produktiemiddelen bedroegen respectievelijk f. 4 700,- (eigendomsbedrijven) en f. 2 200,- (pachtbedrijven). Deze investeringen zijn de netto-investeringen in dit boekjaar, d.i. het saldo van de brutoinvesteringen (aankoop van duurzame produktiemiddelen minus boekwaarde van de verkochte produktiemiddelen) en de afgeschreven bedragen op gebouwen en dode inventaris.

In het algemeen is op gebouwen in eigendom 3% van de boekwaarde afgeschreven. Alleen bij speciale gebouwen van recente datum, die voldoen

aan de huidige eisen van doelmatigheid (b.v. varkenshokken, pluimveehokken, ligboxenstal, silo's) is 7% van de boekwaarde afgeschreven.

De afschrijving op de dode inventaris geschiedt op basis van de vervangingswaarde. Alleen bij de tweedehands aangeschafte werktuigen is de aanschaffingsprijs als basis voor de afschrijving aangehouden. Het afschrijvingspercentage varieert van 5 tot 25% al naar gelang de geschatte levensduur van de diverse werktuigen en machines.

Op de eigendomsbedrijven bedraagt de afschrijving op gebouwen f. 1 500,- en op de dode inventaris f. 1 400,-. De bruto-investering in duurzame produktiemiddelen gedurende het boekjaar was f. 4 700,- + f. 2 900,- = f. 7 600,-, waarvan f. 4 500,- in gebouwen en grond (0,1 ha), f. 1 900,- in de veestapel en f. 1 100,- in de dode inventaris.

Op de pachtbedrijven bedraagt de afschrijving op gebouwen f. 100,-, op de pachtersinvesteringen f. 400,- en op de dode inventaris f. 1 800,-, in totaal f. 2 300,-. De bruto-investering in duurzame produktiemiddelen gedurende het boekjaar was hier f. 2 200,- + f. 2 300,- = f. 4 500,-, waarvan f. 2 000,- in gebouwen en grond (0,2 ha), f. 100,- in de veestapel en f. 2 200,- in de dode inventaris. Het valt op dat door de pachters gemiddeld slechts f. 100,- is geïnvesteerd in de veestapel. Uit de basisgegevens blijkt dat op 18 bedrijven de waarde van de veestapel is toegenomen, doch op 13 bedrijven is deze waarde afgenomen (bij de eigenaars waren deze aantallen bedrijven respectievelijk 52 en 19).

Uit tabel 13 blijkt dat de middelen buiten het bedrijf bij de eigenaars zijn afgenomen en bij de pachters zijn toegenomen. Zoals ook later zal blijken zijn bij de groep eigenaars middelen buiten het bedrijf aangewend om de investeringen in het bedrijf te financieren.

De totale middelen zijn op eigendomsbedrijven toegenomen met f. 4 400,-. Deze toeneming van de bezittingen is bij de groep eigenaars voor f. 2 100,- gefinancierd uit eigen vermogen. Bij de groep pachters zijn de totale middelen toegenomen met f. 2 500,- en zijn de schulden op korte termijn afgenomen met f. 1 600,-. Deze toeneming van de bezittingen en aflossing van de schulden zijn bij de groep pachters voor f. 3 700,- gefinancierd uit eigen vermogen.

Voorts blijkt uit tabel 13 dat in het boekjaar 1967/68 het eigen vermogen in % van het totale vermogen (= balanstotaal) op eigendomsbedrijven is gedaald met 0,9%. Het vreemde vermogen is dus relatief meer toegenomen dan het eigen vermogen. Op 1 mei 1967 was het eigen vermogen 82,9% van het balanstotaal en op 1 mei 1968 82,0%. De toeneming van het vreemde vermogen is vooral veroorzaakt door leningen van boerenlembanken.

Bij de pachters was het eigen vermogen op 1 mei 1967 84,6% van het totale vermogen en op 1 mei 1968 86,4%. Hieruit blijkt een toeneming van het eigen vermogen in % van het balanstotaal van 1,8%. Het eigen vermogen nam dus meer toe dan het balanstotaal. Er is bij de pachters weinig vreemd vermogen aangetrokken en voorts is de liquiditeitspositie aanmerkelijk verbeterd (het vreemde vermogen op korte termijn daalde gemiddeld f. 1 600,-).

Hoe de veranderingen in de balans bij de 5 groepsindelingen van eigendomsbedrijven zijn geweest, is aangegeven in tabel 14 (blz. 22). In deze

Tabel 14. Veranderingen in de balans bij 5 groepsindelingen van eigendomsbedrijven (1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967)

	Klein- drijven (35)	Groot- ste be- drijven (36)	Groot- ste be- drijven (36)	Laag- ste arb.ink. (36)	Hoog- ste arb.ink. (35)	Jongere nemers (34)	Oudere onder- nemers (37)	<80% eigen verm. (29)	>80% eigen verm. (42)	<15% vere- deling (41)	>15% vere- deling (30)
Vastgelegde midd.in bedrijf	+ 4 300	+ 5 200	+ 3 800	+ 5 600	+ 7 000	+ 2 500	+ 4 800	+ 4 700	+ 3 500	+ 6 400	
Vlott.+ liq.middelen in bedrijf	+ 1 000	- 300	- 400	+ 300	+ 100	- 200	+ 200	- 300	- 700	+ 700	
Midd. buiten het bedrijf	+ 1 000	- 1 500	- 1 100	+ 600	- 600	+ 100	+ 600	- 900	- 500	+ 100	
Balanstotaal debet	+ 5 400	+ 3 400	+ 2 300	+ 6 500	+ 6 500	+ 2 400	+ 5 600	+ 3 500	+ 2 300	+ 7 200	
Vreemd verm. op lange termijn	+ 2 400	+ 700	+ 1 400	+ 1 700	+ 2 400	+ 700	+ 2 600	+ 800	+ 600	+ 2 900	
Vreemd verm. op korte termijn	+ 300	+ 1 200	+ 600	+ 800	+ 1 200	+ 300	+ 1 000	+ 600	+ 400	+ 1 200	
Eigen vermogen	+ 2 700	+ 1 500	+ 300	+ 4 000	+ 2 900	+ 1 400	+ 2 000	+ 2 100	+ 1 300	+ 3 100	
Balanstotaal credit	+ 5 400	+ 3 400	+ 2 300	+ 6 500	+ 6 500	+ 2 400	+ 5 600	+ 3 500	+ 2 300	+ 7 200	
Eig.verm.in % v.balanstotaal	- 1,2	- 0,6	- 1,1	- 0,7	- 1,3	- 0,4	- 1,1	- 0,6	- 0,3	- 1,2	
Eig.verm. in % v.bedrijfsverm.	- 0,8	- 1,4	- 1,9	- 0,6	- 1,9	- 0,5	- 0,9	- 1,3	- 0,6	- 2,2	
Grond en gebouwen	+ 2 400	+ 3 500	+ 2 400	+ 3 600	+ 4 700	+ 1 300	+ 2 000	+ 3 400	+ 2 300	+ 3 900	
Vee­stapel	+ 1 900	+ 2 000	+ 2 100	+ 1 800	+ 2 400	+ 1 500	+ 2 000	+ 1 900	+ 1 500	+ 2 500	
Dode inventaris	- 200	- 400	- 700	0	- 200	- 500	+ 200	- 700	- 500	- 200	
Leningen v.boerenl.banken	+ 2 300	0	+ 800	+ 1 500	+ 2 000	+ 300	+ 2 400	+ 200	0	+ 2 700	
Leningen v.familieleden	+ 200	- 400	+ 100	- 300	- 600	+ 500	- 300	+ 100	+ 100	- 300	
Overige leningen	- 100	+ 1 100	+ 500	+ 500	+ 1 000	- 100	+ 500	+ 500	+ 500	+ 500	
Opp. grond (kad.) in eigendom	+0,1ha	+0,1ha	+0,1ha	+0,1ha	+0,1ha	0ha	+0,1ha	+0,1ha	0ha	+0,2ha	
Opp. cultuurgrond	8,0ha	15,4ha	10,8ha	12,7ha	11,5ha	12,1ha	11,4ha	12,1ha	13,3ha	9,7ha	
Aantal volwaardige arb.krachten	1,4	1,7	1,7	1,4	1,4	1,7	1,4	1,7	1,6	1,5	
Leeftijd v.d. ondernemer	48 jr	46 jr	50 jr	43 jr	37 jr	56 jr	43 jr	50 jr	47 jr	46 jr	
Totaalaantal werkingsseenh.	1 394	2 064	1 574	1 898	1 743	1 725	1 661	1 784	1 827	1 607	
Verdeling werkingsseenh. in %											
marktbaar gewaassen	8	12	12	8	10	10	10	11	12	8	
rundveehouderij	69	75	69	74	72	72	74	70	75	67	
varkenshouderij	12	10	12	10	11	11	10	11	6	17	
pluimveehouderij	5	1	3	4	2	5	3	4	1	6	
overige	6	2	4	4	5	2	3	4	4	2	

tabel is de omschrijving gelijk aan die in tabel 12 waar de vermogenspositie per 1 mei 1968 is gegeven. De veranderingen in alle afzonderlijke balansposten zijn in de bijlagen vermeld. In tabel 14 zijn vanaf regel "oppervlakte cultuurgrond" niet de veranderingen aangegeven, maar het gemiddelde van het boekjaar 1967/68 (zoals ook in tabel 12 is gebeurd).

Uit tabel 14 blijkt dat de jongere ondernemers gemiddeld het meeste hebben geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen; t.w. f. 7 000,- waarvan f. 4 700,- in gebouwen en grond. Op 3 bedrijven is de oppervlakte grond toegenomen met gemiddeld 2,3 ha (d.i. omgerekend per groep van 34 ondernemers 0,2 ha).

De spreiding van de investeringen in grond en gebouwen blijkt uit tabel 15. Het gaat hier om netto-investeringen, d.w.z. de totale investeringen gedurende het boekjaar zijn verminderd met de afschrijvingen.

Tabel 15. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar netto-investeringen in grond en gebouwen in het boekjaar 1967/68

Netto-invest. (x 1 000 gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
-5 tot 0	23	23	24	22	20	26	22	24	30	16
0 tot 5	7	6	7	6	7	6	4	9	5	8
5 tot 10	1	1	-	2	1	1	-	2	1	1
10 tot 20	1	2	3	-	-	3	-	3	2	1
20 tot 30	3	3	1	5	5	1	2	4	2	4
30 tot 40	-	1	1	-	1	-	1	-	1	-
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

Uit tabel 15 blijkt dat op 46 van de 71 eigendomsbedrijven (= 65%) de totale investeringen in grond en gebouwen lager waren dan de afschrijvingen. In de groep ondernemers met veredeling was dit aantal relatief het laagst (53%).

De ondernemers die meer dan f. 10 000,- hebben geïnvesteerd in grond en gebouwen komen het meeste voor in de groepen "grootste bedrijven", "jongere ondernemers" en "meer dan 80% eigen vermogen".

De investeringen in de veestapel waren gemiddeld het hoogste in de groepen "meer dan 15% veredeling" en "jongere ondernemers" (zie tabel 14: respectievelijk f. 2 500,- en f. 2 400,-). De spreiding van de investeringen in de veestapel is in tabel 16 (blz. 24) aangegeven.

Uitbreiding van de veestapel kwam op 52 van de 71 bedrijven voor. Op de meeste bedrijven bleef de investering in de veestapel beneden f. 5 000,-. Meer dan f. 5 000,- investering kwam in verhouding het meeste voor in de groepen "grotere bedrijven", "laagste arbeidsinkomens", "jongere ondernemers", "meer dan 80% eigen vermogen" en "meer dan 15% veredeling".

Uit tabel 14 blijkt dat in bijna alle groepen de waarde van de dode inventaris is afgenomen. Dit wil zeggen dat de investeringen lager waren

Tabel 16. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar investeringen in de veestapel

Investerings (x 1 000 gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
-5 tot 0	9	10	9	10	6	13	6	13	14	5
0 tot 5	21	19	19	21	22	18	19	21	22	18
5 tot 10	4	6	8	2	4	6	3	7	4	6
10 tot 20	1	1	-	2	2	-	1	1	1	1
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

dan de afschrijvingen. In de groepen "laagste arbeidsinkomens" en "meer dan 80% eigen vermogen" waren de investeringen gemiddeld f. 700,- lager. Alleen de ondernemers met minder dan 80% eigen vermogen hebben gemiddeld meer geïnvesteerd dan op de werktuigen wordt afgeschreven. De netto-investeringen bedroegen in deze groep f. 200,-.

De middelen buiten het bedrijf zijn het meeste afgenomen in de groep "grootste bedrijven" (zie tabel 14). De desbetreffende ondernemers hebben vooral spaarbankgeld opgenomen om de investeringen in grond en gebouwen te financieren. In de groep "kleinste bedrijven" zijn daarentegen de investeringen in grond en gebouwen voornamelijk gefinancierd uit leningen van boerenleenbanken.

De middelen buiten het bedrijf bestaan voornamelijk uit spaarbanksaldi; 53 van de 71 eigenaars hadden een spaarbankrekening. In tabel 17 wordt per groep aangegeven hoe groot de spreiding was van het spaarbanksaldo per 1 mei 1968.

Tabel 17. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar spaarbanksaldo (per 1 mei 1968)

Spaarbank- saldo (in gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
Geen	14	4	9	9	9	9	11	7	10	8
< 1 000	7	11	12	6	8	10	9	9	9	9
1 000- 5 000	7	14	11	10	9	12	5	16	15	6
5 000-10 000	3	-	1	2	1	2	-	3	1	2
10 000-20 000	-	5	2	3	4	1	1	4	4	1
20 000-30 000	2	-	-	2	2	-	2	-	-	2
30 000-40 000	1	1	-	2	1	1	1	1	1	1
40 000-70 000	1	1	1	1	-	2	-	2	1	1
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30
Gem.spaarb.- saldo (x 100)	48	61	37	72	56	53	40	65	52	58
Mutatie in 67/68 (x 100)	+7	-15	-11	+3	-6	-2	+6	-11	-7	0

Uit tabel 17 blijkt dat 2 oudere ondernemers grote spaarbanksaldi hadden (gemiddeld f. 48 800,- per 1 mei 1967 en f. 53 500,- per 1 mei 1968). In de groep "oudere ondernemers" wordt het gemiddelde door hen beïnvloed met bijna f. 3 000,-. Niettemin hebben de jongere ondernemers gemiddeld nog een hoger banksaldo, dank zij 7 ondernemers met een banksaldo tussen f. 10 000,- en f. 40 000,- (tegen 2 oudere ondernemers).

Ten aanzien van de mutaties in het boekjaar 1967/68 kan worden vermeld dat van de 53 ondernemers met een spaarbankrekening, 18 ondernemers spaargelden hebben opgenomen (vooral op de grotere bedrijven) en 12 ondernemers gelden hebben ingelegd.

In de groep kleinste bedrijven hebben 5 ondernemers spaarbankgelden (gemiddeld f. 2 400,-) opgenomen, terwijl 9 ondernemers gelden hebben ingelegd. Deze inleg vermeerderd met de rentebijdriving was per groep van 35 ondernemers gemiddeld f. 700,- hoger dan de opnemings van spaargelden.

In de groep grootste bedrijven hebben 13 ondernemers gelden opgenomen, waarvan 2 gemiddeld f. 20 000,- (voor de financiering van grond en gebouwen); 3 ondernemers hebben ingelegd. Bij deze groep van 36 eigenaars was de opnemings van spaargelden gemiddeld f. 1 500,- hoger dan de inleg.

Het vreemde vermogen op lange termijn bestaat vooral uit leningen van boerenleenbanken en uit leningen van familieleden. Omgerekend per groep van 71 ondernemers is per saldo f. 1 100,- bijgeleend van boerenleenbanken en is per saldo f. 100,- afgelost aan familieleden.

In het boekjaar 1967/68 hadden 41 van de 71 eigenaars een lening van de boerenleenbank. Hiervan hebben 29 ondernemers afgelost en 9 bijgeleend; 3 ondernemers hebben noch afgelost, noch bijgeleend.

Bij de leningen van familieleden is het beeld als volgt: 36 eigenaars hebben geleend van familieleden; 5 hebben afgelost, 4 hebben bijgeleend en bij 27 ondernemers bleef de schuld ongewijzigd.

Hoe het beeld was in de afzonderlijke groepen toont tabel 18.

Tabel 18. Eigendomsbedrijven met leningen van boerenleenbanken en met leningen van familieleden (aantallen bedrijven)

Lenings- bedrag	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
Boerenl.banken										
gedaald	14	15	13	16	15	14	15	14	21	8
gestegen	4	5	6	3	4	5	6	3	4	5
gelijk	2	1	2	1	1	2	3	-	1	2
Tot.aant.bedr.	20	21	21	20	20	21	24	17	26	15
Familieleden:										
gedaald	3	2	1	4	4	1	3	2	1	4
gestegen	1	3	2	2	1	3	-	4	2	2
gelijk	14	13	16	11	16	11	16	11	15	12
Tot.aant.bedr.	18	18	19	17	21	15	19	17	18	18

Uit tabel 18 blijkt dat de ondernemers die hebben bijgeleend van boerenleenbanken het meeste voorkomen in de groepen "laagste arbeidsinkomens" en "minder dan 80% eigen vermogen". Het aantal ondernemers dat heeft bijgeleend komt echter in alle groepen voor en het verschil is niet meer dan drie. Tabel 14 toonde gemiddeld echter grote verschillen in de bedragen. Zo was op de kleinste bedrijven per saldo f. 2 300,- bijgeleend van boerenleenbanken en op de grootste bedrijven was evenveel bijgeleend als afgelost. Uit de basisgegevens blijkt dan ook dat 4 ondernemers op de kleinste bedrijven gemiddeld f. 24 800,- hebben bijgeleend (dat is omgerekend per groep van 35 ondernemers f. 2 800,-), terwijl 14 ondernemers gemiddeld f. 1 400,- hebben afgelost (d.i. omgerekend per groep van 35 ondernemers f. 500,-). Daarentegen waren op de grootste bedrijven de geleende bedragen van 5 ondernemers in totaal evenveel als de aflossingen van 15 ondernemers (omgerekend per groep van 36 ondernemers f. 500,- bijgeleend en f. 500,- afgelost).

Ook bij andere groepsindelingen komen deze verschillen naar voren.

De toeneming van het eigen vermogen is gemiddeld f. 2 100,- op eigendomsbedrijven en f. 3 700,- op pachtbedrijven. Hiervan is respectievelijk f. 1 600,- en f. 3 100,- ontstaan door besparingen en f. 500,- resp. f. 600,- door ontvangen erfenissen en schenkingen (voornamelijk schenkingen).

De spreiding van het eigen vermogen is reeds in hoofdstuk II ter sprake gekomen. De besparingen komen in het volgende hoofdstuk ter sprake. Ten aanzien van erfenissen en schenkingen kan nog worden opgemerkt dat ook hier het gemiddelde op alle bedrijven slaat; 13 eigenaars ontvingen gemiddeld f. 2 400,- en 13 pachters ontvingen gemiddeld f. 1 400,-.

Onder schenkingen kan begrepen zijn het verschil tussen de berekende pacht en de lage pacht die in sommige gevallen aan familie wordt betaald.

HOOFDSTUK IV

De inkomensvorming en inkomensbesteding

De inkomensvorming

Evenals bij vorige financieringsonderzoekingen is ook nu weer duidelijk gebleken dat de financiële positie van de bedrijven niet los kan worden gezien van de financiële positie van het gezin. In vele gevallen werkt namelijk niet alleen de boer, maar ook zijn vrouw en kinderen mee aan de inkomens- en vermogensvorming, daar praktisch niets van het verdiende loon is uitgekeerd. Daarom kan dan ook beter worden gesproken van "gezins"inkomen. Ook de berekende rente is voor een deel ondernemersinkomen. Op de eigendomsbedrijven geldt dit tevens voor het verschil tussen de in rekening gebrachte pacht en eigenaarslasten. Daarnaast hebben de meeste ondernemers nog privé-inkomsten ontvangen die ook dikwijls bestaan uit bijdragen van gezinsleden (b.v. kostgelden).

In de bijlagen 1c, 2c, enz. zijn de gezinsinkomsten gespecificeerd. De totale gezinsinkomsten bestaat uit:

- a. het arbeidsinkomen van de ondernemers. Dit is het netto-overschot vermeerderd met het berekende loon van de boer. Het netto-overschot is het verschil tussen de totale bedrijfsopbrengsten en de bedrijfskosten zonder de beloning voor bedrijfsleiding. Onder deze bedrijfskosten zijn de arbeidskosten (inclusief sociale lasten) van de ondernemer begrepen, zodat het arbeidsinkomen van de ondernemer bestaat uit het netto-overschot of netto-tekort dat met de uitoefening van het bedrijf is verkregen, vermeerderd met het berekende loon (inclusief sociale lasten) voor de handenarbeid van de ondernemer. Dit loonbedrag is berekend door de gewerkte uren te vermenigvuldigen met een uurloon van f. 4,33. Dit uurloon (inclusief sociale lasten) is voor het boekjaar 1967/68 gebaseerd op de in de C.A.O. vermelde uurlonen voor vakarbeiders op veehouderijbedrijven.
- b. Incidentele bedrijfsopbrengsten. Dit zijn opbrengsten, die in het boekjaar 1967/68 niet in de bedrijfseconomische boekhouding zijn verwerkt en dus ook niet in het netto-overschot zijn begrepen. Ze bestaan voornamelijk uit correcties op nabetalings, schadeloosstellingen, boekwinsten of -verliezen op verkochte werktuigen en op eigendomsbedrijven uit de huurwaarde van de privé-woning.
- c. Het niet-uitbetaalde loon van gezinsleden. Dit is het totale berekende loon van de boerin en het verschil tussen berekend en betaald loon van overige gezinsleden (meewerkende kinderen, broers en vaders). Ook deze lonen (inclusief sociale lasten) zijn berekend op basis van de C.A.O. Het uurloon van de boerin is in het boekjaar 1967/68 f. 4,20. Het uurloon van overige meewerkende gezinsleden is afhankelijk van de leeftijd en varieert als volgt:

van 23 t/m 64 jaar:	mann. gezinsl.	f. 4,44,	vrouw. gezinsl.	f. 4,22
22 jaar:	" "	f. 4,14,	" "	f. 3,93
21 jaar:	" "	f. 3,93,	" "	f. 3,72
20 jaar:	" "	f. 3,52,	" "	f. 3,34
19 jaar:	" "	f. 3,12,	" "	f. 3,-
18 jaar:	" "	f. 2,69,	" "	f. 2,58
17 jaar:	" "	f. 2,34,	" "	f. 2,24
16 jaar:	" "	f. 1,97,	" "	f. 1,94
15 jaar:	" "	f. 1,76		

Het verschil tussen het uurloon van de ondernemer (en zijn echtgenote) en dat van de overige gezinsleden wordt veroorzaakt door het feit dat in het uurloon van de ondernemer (en zijn echtgenote) geen premie voor wachtgeld en werkloosheidsverzekering is opgenomen. Het lagere uurloon voor de vrouwelijke gezinsleden ten opzichte van dat voor de mannelijke gezinsleden is te verklaren doordat bij de vrouw geen pensioenpremie en geen diplomatoeslagen zijn ingecalculceerd.

- d. De niet-uitbetaalde rente. Dit is het verschil tussen 6% berekende rente over de boekwaarde van de werktuigen, over de veestapel en over het omlopend bedrijfsvermogen enerzijds en de betaalde rente van langlopende leningen en kortlopende bedrijfsschulden anderzijds. In het boekjaar 1967/68 waren de leningen op lange termijn op eigendomsbedrijven gemiddeld f. 26 300,- en op pachtbedrijven f. 8 300,-. De betaalde rente van deze leningen was f. 1 200,- resp. f. 300,- (d.i. + 4%).
- e. Het saldo van pacht en eigenaarslasten. Voor het gebruik van grond en bedrijfsgebouwen is op pachtbedrijven de werkelijk betaalde pacht (minus huurwaarde woning) en op eigendomsbedrijven een geschatte pachtwaarde (minus huurwaarde woning) onder de bedrijfskosten opgenomen. Het saldo van pacht en eigenaarslasten is het verschil tussen de geschatte pachtwaarde van grond en bedrijfsgebouwen in eigendom enerzijds en de afschrijving op gebouwen alsmede overige betaalde eigenaarslasten anderzijds.
- f. De privéinkomsten. Deze bestaan uit opbrengsten van privébezittingen (huren, pachten, rente, dividenden en in twee gevallen uit de boekwinst van een stukje verkochte grond), uitkeringen van verzekeringen (inclusief kinderbijslag en A.O.W., indien de ondernemer 65 jaar of ouder is) en overige neveninkomsten (zoals inkomsten uit arbeid buiten het bedrijf, ontvangen kostgelden van kinderen die buiten het bedrijf werkzaam zijn, e.d.).

Het arbeidsinkomen van de ondernemer (ad a) vermeerderd met de overige bedrijfsinkomsten (ad b tot en met ad e) is het totale gezinsinkomen uit het bedrijf. Worden bij dit inkomen de privéinkomsten (ad f) geteld dan is sprake van het totale gezinsinkomen. In tabel 19 is deze inkomensvorming per groep van bedrijven aangegeven.

Tabel 19. Inkomensvorming in het boekjaar 1967/68 (gem. per bedrijf in gld)

Groepen bedrijven:	Arb.ink. v.d.ond.	Ov.bedr. inkomen	Totaal bedr.ink.	Privé- inkomsten	Totaal gezinsink.
eigendomsbedrijven	5 700	8 700	14 400	2 200	16 600
pachtbedrijven	6 700	9 100	15 800	1 900	17 700
groepsindeling eigenaars:					
kleinste bedrijven	4 900	6 800	11 700	2 200	13 900
grootste bedrijven	6 600	10 400	17 000	2 200	19 200
laagste arb.inkomens	900	11 100	12 000	1 700	13 700
hoogste arb.inkomens	10 700	6 100	16 800	2 800	19 600
jongere ondernemers	7 900	6 100	14 000	1 900	15 900
oudere ondernemers	3 700	10 900	14 600	2 500	17 100
minder dan 80% eigen vermogen	7 600	5 300	12 900	2 300	15 200
meer dan 80% eigen vermogen	4 400	11 000	15 400	2 200	17 600
minder dan 15% ver- edeling	5 500	9 000	14 500	2 100	16 600
meer dan 15% veredel.	6 000	8 100	14 100	2 400	16 500

Het arbeidsinkomen van eigenaars is gemiddeld f. 1 000,- lager dan dat van pachters. Het totale gezinsinkomen is op eigendomsbedrijven gemiddeld f. 1 100,- lager dan op pachtbedrijven. Dit betekent dat de overige inkomsten op eigendomsbedrijven en op pachtbedrijven ongeveer gelijk zijn.

De overige bedrijfsinkomsten zijn op de eigendomsbedrijven gemiddeld f. 3 000,- hoger dan het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij met de uitoefening van het bedrijf heeft verkregen. Alleen in de groepen "hoogste arbeidsinkomens", "jongere ondernemers" en "minder dan 80% eigen vermogen" is het arbeidsinkomen van de ondernemer hoger dan de overige bedrijfsinkomsten. Juist op de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens zijn de overige bedrijfsinkomsten het hoogst. Het niet-uitbetaalde loon speelt op deze bedrijven een grote rol. Bij de ondernemers met meer dan 80% eigen vermogen is voorts de betaalde rente laag (weinig vreemd vermogen op lange termijn). De berekende rente kan hier dus voor een groot deel bij het inkomen worden geteld.

Op de eigendomsbedrijven is het niet-uitbetaalde loon van de boerin gemiddeld f. 2 900,- en van de overige gezinsleden gemiddeld f. 3 300,- (berekend loon van overige gezinsleden is f. 3 600,-, waarvan uitbetaald f. 300,-).

In deze gemiddelden zitten dus ook bedrijven, waar de boerin niet meewerkt of waar geen meewerkende gezinsleden zijn. Daarom is in de tabellen

20 en 21 de spreiding van de bedrijven aangegeven om een beter inzicht te krijgen in de niet-uitbetaalde lonen.

Tabel 20. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar berekend loon van de boerin

Berekend loon van de boerin	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Minder dan f. 1 000	12	11	6	17	11	12	9	14	13	10
1 000- 2 000	6	1	5	2	5	2	4	3	3	4
2 000- 3 000	2	5	4	3	4	3	3	4	4	3
3 000- 4 000	6	6	6	6	5	7	6	6	7	5
4 000- 5 000	2	5	6	1	2	5	3	4	5	2
5 000- 7 000	4	6	6	4	4	6	4	6	7	3
7 000-10 000	3	2	3	2	3	2	-	5	2	3
Tot.aant. bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

Tabel 21. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar berekend loon van meewerkende gezinsleden (exclusief de boerin)

Berekend loon v. meew. gez.- leden (in gld)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Minder dan 1 000	22	21	17	26	27	16	22	21	26	17
1 000- 2 000	1	2	1	2	1	2	2	1	2	1
2 000- 5 000	3	2	2	3	2	3	2	3	2	3
5 000-10 000	4	3	5	2	4	3	2	5	2	5
10 000-15 000	5	6	9	2	-	11	1	10	7	4
Meer dan f. 15 000	-	2	2	-	-	2	-	2	2	-
Tot.aant. bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

Uit tabel 20 blijkt dat op 23 van de 71 eigendomsbedrijven (= 32%) de boerin niet heeft meegewerkt (of minder dan een half uur per dag). Uit de groepsindeling blijkt dat de boerinnen vooral meewerken op bedrijven, waar het arbeidsinkomen van de ondernemer laag is. Het berekende loon is van 31% van de meewerkende boerinnen meer dan f. 5 000,-. Dit wil zeggen dat deze boerinnen meer dan 24 uur per week op het bedrijf meewerken (10% zelfs meer dan 34 uur per week).

Uit tabel 21 is af te leiden dat op 43 van de 71 eigendomsbedrijven (= 61%) geen meewerkende gezinsleden (exclusief boerin) voorkomen. Op

21 bedrijven werken kinderen mee en op 7 bedrijven (waarvan 6 van jongere ondernemers) werken broers, zusters of vaders mee.

Bij nadere analyse van de bedrijven met meewerkende gezinsleden (boerin niet meegerekend) blijkt dat op de desbetreffende 28 bedrijven het aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht 1 012 is en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden 1 250. Een hoger aantal bewerkingseenheden per volwaardige arbeidskracht wil echter nog niet zeggen dat de arbeid ook doelmatiger is aangewend. Er kan namelijk veel loonwerk zijn verricht. Een betere maatstaf voor de arbeidsproductiviteit is daarom "de bewerkingskosten per bewerkingseenheid". Dit is de som van arbeidskosten, werktuigkosten en werk door derden per bewerkingseenheid.

Op de bedrijven met meewerkende gezinsleden waren de bewerkingskosten per bewerkingseenheid gemiddeld f. 15,82 en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden gemiddeld f. 13,66. De arbeidsproductiviteit was dus op de bedrijven met meewerkende gezinsleden lager.

De totale bedrijfsopbrengsten minus de totale bedrijfskosten met uitzondering van de bewerkingskosten wordt "bewerkingsinkomen" genoemd en dient ter dekking van de bewerkingskosten. Per bewerkingseenheid bedroeg het bewerkingsinkomen op de bedrijven met meewerkende gezinsleden f. 10,60 en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden f. 9,30; per bewerkingseenheid dus een netto-tekort van f. 5,22 op de bedrijven met meewerkende gezinsleden en een netto-tekort van f. 4,36 op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden.

Een spreiding van de bedrijven naar bedrijfsresultaten (=netto-overschot of netto-tekort) per bewerkingseenheid is aangegeven in tabel 22.

Tabel 22. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar bedrijfsresultaten (per bewerkingseenheid)

Netto-overschot per b.e.	Bedrijven met meew.gez leden	Bedrijven zonder meew.gez leden
-f. 20,- tot -f. 10,-	2	3
-f. 10,- tot -f. 5,-	13	17
-f. 5,- tot -f. 2,-	7	12
-f. 2,- tot -f. 0	3	4
0 tot f. 2,-	3	6
f. 2,- tot f. 5,-	-	1
Totaalaantal bedrijven	28 (100%)	43 (100%)

Uit tabel 22 blijkt dat de gemiddelde cijfers niet door enkele "uitschieters" zijn beïnvloed, maar dat 89% van het aantal bedrijven met meewerkende gezinsleden en 84% van het aantal bedrijven zonder meewerkende gezinsleden verlies leden.

Op de bedrijven met meewerkende gezinsleden werkten de onderne-

mers gemiddeld minder dan op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden. Het berekende loon van de ondernemer is gemiddeld op eigendomsbedrijven f. 12 700,-. De beloning per uur is f. 4,33, zodat het aantal gewerkte uren gemiddeld 2 930 is.

Op 64% van het aantal bedrijven met meewerkende gezinsleden en op 30% van het aantal bedrijven zonder meewerkende gezinsleden werkte de ondernemer minder dan 2 930 uur per jaar.

In tabel 23 zijn de besproken kengetallen samengevat van de totale groep van eigendomsbedrijven en van pachtbedrijven, alsmede van de diverse groepsindelingen van eigendomsbedrijven.

Tabel 23. Bedrijfsresultaten per groep van eigendomsbedrijven (per b.e. in gld)

Groepen bedrijven:	Bew.-kosten	Bew.-inkomen	Netto-oversch. per b.e.	Ber.loon v.d. ond.	Gewerkte uren
eigendomsbedrijven	14,52	9,82	- 4,70	12 700	2 930
pachtbedrijven	13,73	10,22	- 3,51	12 700	2 930
Groepsindeling eigenaars					
kleinste bedrijven	15,73	9,97	- 5,76	12 200	2 820
grootste bedrijven	13,33	9,66	- 3,67	13 200	3 050
laagste arb. inkomens	16,53	9,11	- 7,42	12 000	2 780
hoogste arb. inkomens	12,44	10,54	- 1,90	13 400	3 090
jongere ondernemers	13,17	9,36	- 3,81	13 900	3 210
oudere ondernemers	15,75	10,24	- 5,51	11 500	2 660
minder dan 80% eig.verm.	13,97	9,93	- 4,04	12 600	2 910
meer dan 80% eig.verm.	14,89	9,74	- 5,15	12 700	2 930
minder dan 15% veredel.	14,46	9,68	- 4,78	12 600	2 910
meer dan 15% veredeling	14,59	10,-	- 4,59	12 900	2 980

De inkomensbesteding

De totale gezinsuitgaven bestaan uit de bestedingen ten behoeve van het gezin, de betaalde belastingen, de betaalde verzekeringspremies en de schenkingen of giften.

De bestedingen ten behoeve van het gezin bestaan uit het huishoudgeld (inclusief verbruik van produkten uit het eigen bedrijf) en de overige kosten van levensonderhoud, zoals uitgaven voor duurzame consumptiegoederen, huurwaarde en onderhoud van de privéwoning, het deel van de autokosten, dat niet aan het bedrijf is toegerekend, betaalde studiekosten, betaalde ziektekosten (dokterskosten enz. + premies ziektekostenverzekering) en eventueel uitgaven voor hulp in de huishouding.

De betaalde belastingen bestaan uit de inkomstenbelasting, dividendbelasting en vermogensbelasting alsmede uit de premies A.O.W., A.W.W., A.K.W. en A.W.B.Z. De belastingen hebben zowel betrekking op betalingen van definitieve aanslagen van vorige jaren als op voorlopige aanslagen over het boekjaar 1967/68.

De betaalde verzekeringspremies omvatten enerzijds de premies voor lijfrente- en levensverzekeringen en anderzijds de premies voor verzekeringen tegen inkomensderving wegens ziekte, invaliditeit of ongevallen.

Bij schenkingen wordt gedacht aan uitkeringen aan familieleden, terwijl giften betrekking hebben op bijdragen aan kerkelijke, liefdadige, culturele, wetenschappelijke of het algemeen nut beogende instellingen.

In tabel 24 wordt een samenvatting gegeven van de gezinsuitgaven per groep van bedrijven (ontleend aan de bijlagen 1c, 2c, enz.).

Tabel 24. Inkomensbesteding in het boekjaar 1967/68 (gem. per bedrijf in gld)

Groepen bedrijven	Kosten v. levensonderhoud	Betaalde belastingen	Betaalde verz.-premies	Schenkingen en giften	Totale gezinsuitgaven
Eigendomsbedrijven	11 200	2 900	400	500	15 000
Pachtbedrijven	10 800	3 300	400	100	14 600
Groepsindeling eigenaars					
kleinste bedrijven	9 100	2 100	300	300	11 800
grootste bedrijven	13 300	3 500	600	600	18 000
laagste arb. inkomens	10 300	2 400	300	600	13 600
hoogste arb. inkomens	12 300	3 300	500	300	16 400
jongere ondernemers	10 500	2 800	400	100	13 800
oudere ondernemers	11 900	2 900	400	700	15 900
minder dan 80% eig. vermogen	10 800	2 100	500	300	13 700
meer dan 80% eigen vermogen	11 500	3 400	400	600	15 900
minder dan 15% verdeling	11 300	3 200	400	500	15 400
meer dan 15% verdeling	11 200	2 400	400	300	14 300

Op eigendomsbedrijven zijn de gezinsuitgaven f. 400,- hoger dan op pachtbedrijven. Het feit is aanmerking genomen dat op eigendomsbedrijven en op pachtbedrijven ongeveer evenveel gezinsleden meewerken en de leeftijd van eigenaars gemiddeld slechts 4 jaar hoger is dan van pachters, zodat de gezinssamenstelling niet veel uiteenloopt, mag dit geringe verschil in gezinsuitgaven verwacht worden. Bij de groepsindeling naar

leeftijd is dit verschil dan ook groter. Op de bedrijven van oudere ondernemers zijn meer meewerkende gezinsleden. Daardoor zijn ook de gezinsuitgaven hoger. De kinderen krijgen namelijk geen loon, maar wel kost, kleding en zakgeld. De uitgaven hiervoor zijn in het huishoudgeld begrepen. Het huishoudgeld (inclusief verbruik van produkten uit het eigen bedrijf) bedroeg op de eigendomsbedrijven gemiddeld f. 8 900,-. Op de bedrijven met meewerkende gezinsleden (boerin niet meegerekend) was het gemiddelde f. 10 100,- en op de bedrijven zonder meewerkende gezinsleden f. 8 100,-; een verschil van f. 2 000,-.

Bij de indeling van de bedrijven naar grootte lopen de kosten van levensonderhoud sterk uiteen (gemiddeld f. 4 200,-). Deze verschillen kunnen alleen verklaard worden uit het verschil in gezinsinkomsten op beide groepen van bedrijven (zie tabel 19). De totale gezinsinkomsten waren op de kleinste bedrijven f. 5 300,- lager; de gezinsuitgaven moesten hieraan worden aangepast.

Deze aanpassing van gezinsuitgaven aan gezinsinkomsten was ook noodzakelijk op de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer. Toch zijn de kosten van levensonderhoud hier slechts f. 2 000,- lager dan op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer. De oorzaak van dit geringe verschil moet gezocht worden in hogere uitgaven van meewerkende gezinsleden op de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer.

De betaalde belastingen en premies A.O.W. enz. hebben voor een groot deel betrekking op aanslagen van vorige jaren.

Het gemiddelde van f. 2 900,- bij eigenaars bestaat uit + f. 1 600,- inkomsten- en vermogensbelasting en uit + f. 1 300,- premies A.O.W. enz. Bij de pachters is het gemiddelde f. 3 300,-, hiervan is + f. 2 000,- aan inkomstenbelasting en + f. 1 200,- aan premies A.O.W. enz. betaald.

Ter oriëntatie kan dienen dat een gezin met 2 kinderen f. 1 600,- inkomstenbelasting moet betalen bij een belastbaar inkomen van f. 13 500,-.

Het is niet na te gaan hoeveel vermogensbelasting is betaald door eigenaars en hoe groot het verschil bedraagt tussen de totale gezinsinkomsten en het fiscaal belastbaar inkomen. Er kunnen namelijk veel aftrekposten zijn zoals vervroegde afschrijving, investeringsaftrek, een deel van het berekende loon van de boerin, premies verzekeringen, rente van leningen, buitengewone lasten en giften. Bij de eigenaars zullen de mogelijkheden van aftrek groter zijn dan bij de pachters, maar exacte gegevens hierover ontbreken.

De premies voor verzekeringen zijn gemiddeld laag. De premies voor lijfrente- en levensverzekering zijn zowel bij eigenaars als bij pachters gemiddeld f. 200,- en die voor ziekte- en ongevallenverzekering zijn gemiddeld eveneens f. 200,-. In deze gemiddelden zijn echter ook ondernemers begrepen, die geen verzekering hebben afgesloten. Daarom wordt in tabel 25 een spreiding van de bedrijven gegeven.

Tabel 25. Spreiding van de bedrijven naar betaalde premies voor verzekeringen

Premiebedrag (per jaar)	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	l+l-verz.	z+o-verz.	l+l-verz.	z+o-verz.
Geen premie	27	33	13	16
Minder dan f. 200,-	15	19	5	8
f. 200,- tot f. 500,-	16	13	9	5
f. 500,- tot f. 1 000,-	11	3	2	1
Meer dan f. 1 000,-	2	3	2	1
Totaalaantal bedrijven	71	71	31	31

Om een voorbeeld te noemen zal bij een kapitaalsuitkering van f. 30 000,- op 65-jarige leeftijd of bij een lijfrenten van f. 3 000,- vanaf 65 jaar reeds meer dan f. 500,- premie per jaar (ingegaan op 30-jarige leeftijd) moeten worden betaald. Uit tabel 25 blijkt dat slechts 17 van de 102 ondernemers (= 17%) hieraan voldoen en 40 van de 102 ondernemers (= 39%) helemaal geen lijfrente- of levensverzekering hebben afgesloten.

Als voorts wordt uitgegaan van een daguitkering van f. 20,- wegens inkomensderving door ziekte of ongeval, dan moet voor deze risicodekking ook minstens f. 500,- premie worden betaald. Uit tabel 25 is af te leiden, dat 8% van de 102 ondernemers hieraan voldoet; 44% betaalt minder dan f. 500,- (hieronder vallen ook degenen die alleen tegen ongevallen zijn verzekerd) en 48% betaalt helemaal geen premie (deze ondernemers nemen zelf alle risico's).

Opgemerkt moet worden dat het hier dus gaat om premies voor verzekering tegen ziekte en niet om premies voor verzekering tegen ziektekosten. Deze laatste vallen onder overige uitgaven van levensonderhoud.

In de tabellen 26 en 27 wordt nog een spreiding gegeven over de diverse groeperingen van eigendomsbedrijven om aan te geven welke groepen van ondernemers het hoogst zijn verzekerd (respectievelijk lijfrente- en levensverzekeringen en ziekte- en ongevallenverzekeringen).

Tabel 26. Spreiding van eigendomsbedrijven naar betaalde premies voor lijfrente- en levensverzekering

Premiebedrag per jaar (in gld.)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag		Hoog		Jong.		Oud.		<80 >80		<15 >15	
			ink.	ink.	ond.	ond.	e.v.	e.v.	vere.	vere.				
Geen premie	16	11	18	9	11	16	7	20	14	13				
Minder dan 200	8	7	6	9	9	6	6	9	8	7				
200 tot 500	7	9	6	10	10	6	7	9	10	6				
500 tot 1 000	4	7	5	6	4	7	8	3	8	3				
Meer dan 1 000	-	2	1	1	-	2	1	1	1	1				
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30				

Tabel 27. Spreiding van eigendomsbedrijven naar betaalde premies voor ziekte- en ongevallenverzekering

Premiebedrag per jaar (in gld)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	< 80 e.v.	> 80 e.v.	< 15 vere.	> 15 vere.
Geen premie	20	13	23	10	12	21	11	22	19	14
Minder dan 200	9	10	7	12	12	7	11	8	12	7
200 tot 500	4	9	5	8	6	7	4	9	7	6
500 tot 1 000	2	1	1	2	2	1	2	1	1	2
Meer dan 1 000	-	3	-	3	2	1	1	2	2	1
Tot. aant. bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

Uit tabel 26 blijkt dat de ondernemers die geen lijfrente- of levensverzekering hebben gesloten voornamelijk te vinden zijn in de groepen "kleine bedrijven", "laagste arbeidsinkomens", "oudere ondernemers" en "meer dan 80% eigen vermogen". Premies boven f. 500,- per jaar zijn in alle groepen vertegenwoordigd; in de groep "oudere ondernemers" zelfs 9 van de 13, terwijl tot deze groep ook veel ondernemers behoren, die geen premie betalen.

Ten aanzien van de premies voor ziekte- en ongevallenverzekering laat tabel 27 een spreiding zien die in grote lijnen overeenkomt met die van tabel 26. Het zijn evenwel niet steeds dezelfde ondernemers; 27 ondernemers betalen zowel premie voor lijfrente- en levensverzekering als voor ziekte- en ongevallenverzekering; 17 ondernemers betalen alleen premie voor lijfrente- en levensverzekering en 11 ondernemers betalen alleen premie voor ziekte- en ongevallenverzekering.

Het gemiddelde van de betaalde schenkingen en giften (f. 500,- bij eigenaars en f. 100,- bij pachters, zie tabel 24) wordt op eigendomsbedrijven sterk beïnvloed door 6 schenkingen aan kinderen van elk gemiddeld f. 4 000,- (d.i. omgerekend per groep van 71 ondernemers ruim f. 300,-). De rest heeft vooral betrekking op giften aan kerkelijke- en liefdadige instellingen.

De besparingen

Het verschil tussen het totale gezinsinkomen en de totale gezinsuitgaven vormt de besparingen. Op eigendomsbedrijven is gemiddeld f. 1 600,- en op pachtbedrijven f. 3 100,- gespaard (d.i. 10% resp. 18% van het totale gezinsinkomen).

Hoe het mogelijk is geweest om te sparen wordt aangegeven in tabel 28, waarin tevens de groepsindeling van eigendomsbedrijven is gemaakt. Duidelijk blijkt dat de besparingen mogelijk zijn geweest door de overige inkomsten.

Tabel 28. Inkomensvorming, inkomensbesteding en besparingen (gem. per bedrijf in gld)

Groepen bedrijven	Arb.ink. v.d.ond.	Overige inkomsten	Totaal gez.ink.	Totale gez.uitg.	Bespa- ringen
Eigendomsbedrijven	5 700	10 900	16 600	15 000	1 600
Pachtbedrijven	6 700	11 000	17 700	14 600	3 100
Groepsindeling eigenaars:					
kleinste bedrijven	4 900	9 000	13 900	11 800	2 100
grootste bedrijven	6 600	12 600	19 200	18 000	1 200
laagste arbeidsinkomens	900	12 800	13 700	13 600	100
hoogste arbeidsinkomens	10 700	8 900	19 600	16 400	3 200
jongere ondernemers	7 900	8 000	15 900	13 800	2 100
oudere ondernemers	3 700	13 400	17 100	15 900	1 200
minder dan 80% eig.verm.	7 600	7 600	15 200	13 700	1 500
meer dan 80% eigen verm.	4 400	13 200	17 600	15 900	1 700
minder dan 15% veredel.	5 500	11 100	16 600	15 400	1 200
meer dan 15% veredeling	6 000	10 500	16 500	14 300	2 200

Bij alle groepen zijn de totale gezinsuitgaven (inclusief betaalde belastingen) aanmerkelijk hoger dan het arbeidsinkomen van de ondernemer. Bij de groepsindeling naar leeftijd b.v. blijkt duidelijk dat de gezinsuitgaven niet variëren met het arbeidsinkomen van de ondernemer, maar met de totale gezinsinkomsten. De verschillen in besparingen tussen de diverse groepen lopen dan ook niet sterk uiteen. Zelfs de ondernemers met de laagste arbeidsinkomens hebben gemiddeld nog iets kunnen sparen. Het verschil in besparing tussen de groep met de laagste en die met de hoogste arbeidsinkomens is gemiddeld f. 3 100,-. Bij de overige groepsindelingen zijn de verschillen in besparing hoogstens f. 1 000,-.

Een spreiding van de besparingen wordt gegeven in tabel 29.

Tabel 29. Spreiding van de bedrijven naar besparingen

Besparingen (in gld)	Eigendomsbedr.	Pachtbedr.	Tot. aant. bedr.	
-10 000 tot - 5 000	5	-	5	} (35%)
- 5 000 tot 0	22	9	31	
0 tot 5 000	29	13	42	} (59%)
5 000 tot 10 000	12	6	18	
10 000 tot 15 000	2	3	5	} (6%)
15 000 tot 20 000	1	-	1	
Totaal aantal bedrijven	71	31	102	(100%)

Uit tabel 29 blijkt dat 35% van het aantal ondernemers heeft ontspaard; 59% heeft minder dan f. 10 000,- en 6% heeft meer dan f. 10 000,- kunnen sparen.

Welke ondernemers het meeste hebben gespaard blijkt uit tabel 30, waar de eigenaars zijn ingedeeld naar de reeds bekende groepsindelingen.

Tabel 30. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar besparingen

Besparingen (x f. 1 000,-)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud. ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
-10 tot - 5	1	4	3	2	-	5	2	3	2	3
- 5 tot 0	11	11	16	6	10	12	7	15	15	7
0 tot 5	15	14	13	16	16	13	14	15	16	13
5 tot 10	6	6	4	8	8	4	6	6	7	5
10 tot 15	2	-	-	2	-	2	-	2	-	2
15 tot 20	-	1	-	1	-	1	-	1	1	-
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

Het is te begrijpen dat de ondernemers met de laagste arbeidsinkomens minder hebben gespaard dan die met de hoogste arbeidsinkomens. Maar dank zij de hoge overige inkomsten (zie tabel 28) hebben 17 van de 36 ondernemers met de laagste arbeidsinkomens nog kunnen sparen, of beter gezegd; heeft het gezin kunnen sparen.

In alle andere groepen heeft meer dan de helft van de ondernemers, dank zij de overige inkomsten, kunnen sparen.

HOOFDSTUK V

De liquiditeit en de financiering van de investeringen in de loop van het boekjaar

De liquiditeit

Onder liquiditeit wordt verstaan de financiële positie van de ondernemer, gezien vanuit de vraag in hoeverre hij op tijd aan zijn financiële verplichtingen kan voldoen, zonder dat de continuïteit van het bedrijf in gevaar komt. Men kan dit de liquiditeit op lange termijn noemen (waarover later meer, zie blz. 41).

Om de liquiditeit op korte termijn te bepalen is uit de balans een liquiditeitsstaat samengesteld. Een positief liquiditeitssaldo (= totale vlottende en liquide middelen minus totale schulden op korte termijn) geeft aan dat het bedrijf liquide is. Hierbij zijn de verleende doch nog niet opgenomen rekening-courant-kredieten buiten beschouwing gebleven. Op gemengde bedrijven zal het liquiditeitssaldo gedurende het jaar niet veel afwijken van dat op de balansdatum, behoudens fluctuaties in de varkens- en pluimveestapels die niet tot de vlottende middelen zijn gerekend.

In tabel 31 is de gemiddelde liquiditeit aangegeven per 1 mei 1967 en per 1 mei 1968. Op eigendomsbedrijven is het liquiditeitssaldo afgenomen met f. 1 100,-; op pachtbedrijven daarentegen toegenomen met f. 2 600,-. Het liquiditeitssaldo was op pachtbedrijven per 1 mei 1968 bijna f. 10 000,- hoger dan op eigendomsbedrijven (op eigendomsbedrijven f. 6 800,- en op pachtbedrijven f. 16 700,-). Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door de vlottende middelen buiten het bedrijf, die hoofdzakelijk bestaan uit spaarbanksaldi.

Tabel 31. De liquiditeit (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Eigendomsbedrijven		Pachtbedrijven	
	1-5-1967	1-5-1968	1-5-1967	1-5-1968
Bedr.vord. en voorr.	3 700	3 500	3 800	3 500
Lopende rek. banken	900	900	1 500	1 800
Kas en girosaldi	900	1 000	1 500	1 300
Vlott.midd.buiten het bedr.	6 700	6 400	12 400	13 600
Tot.vlott.+liq.middelen	12 200	11 800	19 200	20 200
Leverancierskrediet	3 100	3 600	3 000	2 100
Lopende rek. banken	700	1 000	900	1 000
Ov. bedrijfsschulden	500	400	1 200	400
Tot.schulden op korte termijn	4 300	5 000	5 100	3 500
Liquiditeitssaldo	7 900	6 800	14 100	16 700

Daar het gemiddelde sterk wordt beïnvloed door enkele ondernemers met hoge spaarbanksaldi is in tabel 32 een spreiding gegeven van de liquiditeits-saldi.

Tabel 32. Spreiding van de bedrijven naar liquiditeitssaldo
(per 1-5-1968)

Liquiditeitssaldo (in gld.)	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven	Totaalaantal bedrijven
-30 000 tot -20 000	1	1	2
-20 000 tot -10 000	4 (7%)	- (3%)	4 (6%)
-10 000 tot - 5 000	3	-	3
- 5 000 tot 0	11 (20%)	5 (16%)	16 (19%)
0 tot 5 000	24 (53%)	7 (36%)	31 (48%)
5 000 tot 10 000	14	4	18
10 000 tot 20 000	4 (20%)	4 (45%)	8 (27%)
20 000 tot 30 000	5	6	11
Meer dan 30 000	5	4	9
Totaalaantal bedrijven	71 (100%)	31 (100%)	102 (100%)

Uit tabel 32 blijkt dat bij 25% van het aantal ondernemers (meest eigenaars) per balansdatum de schulden op korte termijn hoger waren dan de vlottende en liquide middelen. In hoeverre de schulden niet "op tijd" kunnen worden voldaan hangt evenwel af van de crediettermijn en van de mutaties in de liquide middelen na 1 mei. Gegevens hierover zijn niet bekend.

Van het aantal pachters had 45% en van het aantal eigenaars had 20% een positief liquiditeitssaldo van meer dan f. 10 000,-. Hiertoe heeft bij de pachters vooral het spaarbanksaldo bijgedragen. In tabel 31 komt dit verschil tussen pachters en eigenaars ook tot uitdrukking in het gemiddelde (zie vlottende middelen buiten bedrijf). In tabel 17 is reeds aangegeven hoe de spreiding van de spaarbanksaldi was bij de eigenaars en bij welke groepen van ondernemers deze voorkwamen.

In tabel 31 is aangegeven dat het liquiditeitssaldo (= totale vlottende + liquide middelen minus de totale schulden op korte termijn) op eigendomsbedrijven per 1 mei 1968 gemiddeld f. 1 100,- lager was dan op 1 mei 1967. De vlottende en liquide middelen in het bedrijf waren f. 100,- lager, de vlottende middelen buiten het bedrijf waren f. 300,- lager en de totale schulden op korte termijn waren f. 700,- hoger.

In tabel 33 wordt aangegeven op hoeveel bedrijven en in welke mate het liquiditeitssaldo is verbeterd, eventueel verslechterd.

Het blijkt dat op 34 van de 71 eigendomsbedrijven (= 48%) het liquiditeitssaldo op 1 mei 1968 hoger was dan op 1 mei 1967. In de groep "kleine bedrijven" is dit aantal 57%. Ook in de groepen "oudere ondernemers" en "minder dan 80% eigen vermogen" is het aantal ondernemers dat de liquiditeitspositie verbeterde meer dan de helft; in de overige groepen iets minder dan de helft.

Tabel 33. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar mutaties in het liquiditeitssaldo (1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967)

Mut.liq.- saldo (x f. 1 000)	Kl. bedr.	Gr. bedr.	Laag ink.	Hoog ink.	Jong. ond.	Oud ond.	<80 e.v.	>80 e.v.	<15 vere.	>15 vere.
Afneming:										
meer dan 10	1	4	3	2	2	3	1	4	2	3
5 tot 10	3	6	5	4	5	4	3	6	7	2
0 tot 5	11	12	11	12	13	10	8	15	12	11
Toeneming:										
0 tot 5	15	13	17	11	10	18	14	14	19	9
5 tot 10	2	1	-	3	3	-	2	1	1	2
meer dan 10	3	-	-	3	1	2	1	2	-	3
Tot.aant.bedr.	35	36	36	35	34	37	29	42	41	30

De oorzaak van een grote afneming van het liquiditeitssaldo is de vermindering van het spaarbanksaldo om investeringen in duurzame produktiemiddelen te financieren. In hoofdstuk III is hier reeds op gewezen.

De liquiditeit op lange termijn is zeer moeilijk vast te stellen. Hiervoor is een liquiditeitsbalans nodig op lange termijn. De toekomstige vermogensbehoefte moet op schattingen berusten en ook het aanbod van financieringsmiddelen is moeilijk vast te stellen.

Met de volgende factoren moet namelijk rekening worden gehouden:

1. De onderhoudstoestand van gebouwen en werktuigen: is de staat van onderhoud goed, dan is er uiteraard minder vermogensbehoefte dan wanneer dit niet het geval is;
2. De modernisatiegraad van gebouwen en werktuigen: verouderde gebouwen en werktuigen zullen vervangen moeten worden, ook als ze goed zijn onderhouden;
3. De inschakeling van loonwerk: bij uitvoering van werk door derden is de vermogensbehoefte geringer;
4. Noodzakelijke bedrijfsvergroting of bedrijfsintensivering;
5. De vervaldata van vorderingen en schulden: vermogen dat aan familie is uitgeleend is vaak moeilijk inbaar. Anderzijds komen veel onderhandse schulden aan familieleden voor, die plotseling kunnen worden opgevraagd. Het tijdstip waarop moet worden afgelost is vaak niet te voorspellen;
6. De privé-inkomsten en -uitgaven: schenkingen, erfenissen en uitkeringen van verzekeringen kunnen de liquiditeit plotseling veranderen. Ook met privé-uitgaven, zoals oudedagsverzorging, kosten voor opleiding van kinderen, zal rekening moeten worden gehouden;
7. De rentabiliteit van landbouwbedrijven in de toekomst: vooral het aanbod van financieringsmiddelen zal hierdoor worden beïnvloed;
8. De algemene stijging van het prijsniveau: vooral voor eigen grond en gebouwen is de vermogensbehoefte steeds groter geworden.

Uit deze opsomming blijkt duidelijk dat een exacte bepaling van de vermogensbehoefte in de toekomst niet mogelijk is. Van elk bedrijf zal dan nagegaan moeten worden hoeveel investeringen noodzakelijk zijn. In deze publikatie is volstaan met aan te geven hoeveel investeringen zijn gedaan in het boekjaar 1967/68 en hoe deze investeringen zijn gefinancierd.

Het eigen vermogen is per 1 mei 1968 gemiddeld 82% op eigendomsbedrijven en 86,4% op pachtbedrijven. Dit betekent dat op de meeste bedrijven nog voldoende kredietruimte is om leningen aan te gaan. De aflossings- en renteverplichtingen kunnen evenwel een belemmering zijn om van deze kredietruimte volledig gebruik te maken.

De financiering van de investeringen

Voor de financiering van de bedrijfsinvesteringen zijn verschillende bronnen beschikbaar. In de eerste plaats zijn er de vrijgekomen afschrijvingsbedragen van gebouwen, van pachtersinvesteringen en van de dode inventaris. De afschrijvingsbedragen van de pachtersinvesteringen en van de dode inventaris zijn onder de bedrijfskosten opgenomen; dit zijn echter geen uitgaven en de afschrijvingsbedragen kunnen worden aangewend voor vervangingsinvesteringen of voor nieuwe investeringen. Dit geldt ook voor afschrijving op gebouwen hoewel hier een andere methode is toegepast. In de plaats van afschrijving op gebouwen is een berekende pacht onder de kosten opgenomen, omdat ook op eigendomsbedrijven de kosten van gebouwen op pachtbasis zijn berekend. Een eventueel verschil tussen de berekende pacht enerzijds en de afschrijving op gebouwen en overige eigenaarslasten anderzijds is onder de overige inkomsten opgenomen (zie bijlagen 1c, 2c, enz.).

Wat meer wordt geïnvesteerd dan vrijkomt uit de bedrijfseconomische afschrijvingen zijn netto-investeringen (die op de balans tot uitdrukking komen in een toeneming van de duurzame produktiemiddelen).

Voor de financiering van deze netto-investeringen moet vermogen voor het bedrijf worden aangetrokken, voor zover deze financiering niet kan geschieden door omzetting van vlottende en liquide middelen in het bedrijf. Vergroting van het vermogen in het bedrijf is mogelijk door aantrekking van vreemd vermogen op lange en korte termijn of door vergroting van het eigen vermogen in het bedrijf door besparingen of door overheveling van vermogen buiten bedrijf.

In tabel 34 is aangegeven in welke mate van bovengenoemde financieringsmiddelen is gebruik gemaakt. Voorts is in de bijlagen 1d, 2d, enz., een schema opgenomen van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen.

In aanmerking moet worden genomen dat het in deze tabel (en ook in de genoemde bijlagen) gaat om gemiddelden per groep van bedrijven. Toeneming van het vreemde vermogen b.v. is een saldo van opgenomen leningen op een deel van de bedrijven en van aflossingen op een ander deel van de bedrijven.

Tabel 34. Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen (gemiddeld per bedrijf in glds.)

	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven
Financieringsbehoefte:		
bruto investering in duurzame produktiemiddelen	7 600 (100%)	4 500 (68%)
toeneming vlottende + liquide middelen in het bedrijf	- (-)	- (-)
aflossing van schulden op korte termijn	- (-)	1 600 (24%)
toeneming van middelen buiten het bedrijf	- (-)	500 (8%)
Totale financieringsbehoefte	7 600 (100%)	6 600 (100%)
Financieringsmiddelen:		
afschrijvingsbedragen	2 900 (38%)	2 300 (35%)
afnemng vlottende + liquide middelen in het bedrijf	100 (1%)	200 (3%)
toeneming vreemd vermogen op lange termijn	1 600 (21%)	400 (6%)
toeneming vreemd vermogen op korte termijn	700 (9%)	- (-)
toeneming eigen vermogen	2 100 (28%)	3 700 (56%)
afnemng vermogen buiten bedrijf	200 (3%)	- (-)
Totale financieringsmiddelen	7 600 (100%)	6 600 (100%)

In het boekjaar 1967/68 is gemiddeld door eigenaars f. 7 600,- en door pachters f. 4 500,- geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen (voornamelijk grond, gebouwen, veestapel en dode inventaris, zie hoofdstuk III). Deze investeringen omvatten 100% (op eigendomsbedrijven) en 68% (op pachtbedrijven) van de totale financieringsbehoefte.

Van de totale financieringsbehoefte is op eigendomsbedrijven 70% gefinancierd uit eigen middelen (afschrijvingen, afnemng vlottende en liquide middelen in het bedrijf, toeneming van eigen vermogen en overheveling van vermogen buiten bedrijf). Op pachtbedrijven is dit 94%.

Financiering door kortlopende bedrijfsschulden (f. 700,- op eigendomsbedrijven) komt voor wanneer de bedrijfsschulden op korte termijn meer zijn gestegen dan de vlottende en liquide bedrijfsmiddelen. Deze financiering heeft een tijdelijk karakter en zal op korte termijn moeten worden omgezet in een langlopende lening of uit overige middelen moeten worden afgelost.

Door de grote mate van zelffinanciering is het eigen vermogen in procenten van het balanstotaal ongeveer gelijk gebleven. De ondernemers hebben dus weinig rente- en aflossingsplichten op zich genomen om de investeringen te financieren.

Hoe de financiering in de diverse groepen van eigendomsbedrijven is geweest wordt aangegeven in tabel 35 (zowel in bedragen als in procenten).

Uit deze tabel blijkt, dat de financieringsbehoefte het grootst was (+ f. 10 000,-) op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer, op de bedrijven van de jongere ondernemers en op de bedrijven met meer dan 15% veredeling.

In alle groepen van eigendomsbedrijven zijn de financieringsmiddelen bijna geheel aangewend voor de investeringen in duurzame produktiemiddelen. De vlottende en liquide middelen in het bedrijf zijn weinig veranderd (in 5 groepen een kleine toeneming en in 5 groepen een kleine afneming). Aflossing van leningen op lange termijn en van schulden op korte termijn (d.w.z. minder aflossingen dan nieuwe leningen) kwamen in geen enkele groep voor. Voorts zijn ook de middelen buiten het bedrijf gemiddeld weinig in omvang gewijzigd. De hoogste toeneming was f. 1 000,- (in de groep kleinste bedrijven) en de hoogste afneming was f. 1 500,- (in de groep grootste bedrijven).

Uit tabel 34 bleek, dat op eigendomsbedrijven gemiddeld 70% is gefinancierd uit eigen middelen (38% uit afschrijvingen, 1% uit vlottende en liquide middelen in het bedrijf, 28% uit de toeneming van het eigen vermogen en 3% uit vermogen buiten het bedrijf).

Uit tabel 35 is af te leiden dat het percentage eigen financieringsmiddelen in de diverse groepen van eigendomsbedrijven varieert van 57 in de groep met minder dan 80% eigen vermogen tot 85 in de groep met minder dan 15% veredeling.

HOOFDSTUK VI

De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen

Onder rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen wordt verstaan de verhouding tussen het netto-overschot (inclusief incidentele bedrijfsopbrengsten, maar zonder de boekwinsten of -verliezen op werktuigen), vermeerderd met de berekende rente (6%) en de berekende pacht (minus afschrijving op gebouwen en overige eigenaarslasten) enerzijds en het totale bedrijfsvermogen (= totale vastgelegde, vlottende en liquide middelen in het bedrijf) anderzijds.

Zoals op pachtbedrijven is ook op eigendomsbedrijven het netto-overschot berekend op pachtbasis. Als kosten voor grond en gebouwen is een geschatte pacht opgenomen. Voor de berekening van de rentabiliteit moet dus op eigendomsbedrijven de berekende pacht worden verminderd met de eigenaarslasten (w.o. afschrijving). Op pachtbedrijven komt alleen berekende pacht voor als een deel van de grond en gebouwen in eigendom is van de ondernemer.

Bij de bedrijfskosten is geen rekening gehouden met een beloning voor de bedrijfsleiding. Indien deze beloning onder de kosten was opgenomen zou de rentabiliteit lager zijn.

Om de rentabiliteit van het eigen vermogen te berekenen moet de berekende rente worden verminderd met de betaalde rente. Indien de betaalde rente hoger is dan de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen betekent dit dat de rentabiliteit van het eigen vermogen lager is.

Tabel 36 toont zowel de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen als die van het eigen bedrijfsvermogen.

Uit tabel 36 blijkt dat de rentabiliteit negatief is. Op eigendomsbedrijven is de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen -1,9% en op pachtbedrijven is deze nog 1,9% lager doordat weinig grond en gebouwen in eigendom zijn en het bedrijfsvermogen op pachtbedrijven dus veel lager is dan op eigendomsbedrijven. Voorts hebben eigenaars 4,5% en pachters 3,2% rente van vreemd vermogen (op lange en op korte termijn) betaald, zodat de rentabiliteit van het eigen vermogen nog slechter is.

Hoe de rentabiliteit is in de diverse groepen van eigendomsbedrijven wordt aangegeven in de tabellen 37 tot en met 41.

Op de kleinste bedrijven (zie tabel 37) bedraagt de negatieve opbrengst van het totale bedrijfsvermogen f. 4 400,-; dat is -3,5% van het totale bedrijfsvermogen. Wordt de betaalde rente (f. 1 200,-) nog afgetrokken dan resteert een negatieve opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen van f. 5 600,-, dat is -5,8% van het eigen bedrijfsvermogen.

Op de grootste bedrijven is de rentabiliteit minder ongunstig, maar ook hier is zowel de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen als die van het eigen bedrijfsvermogen negatief (respectievelijk -0,9% en -1,9%).

Tabel 36. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 6 500	- 5 900
Berekende rente	2 600	3 100
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	<u>800</u>	<u>100</u>
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 3 100	- 2 700
Totaal bedrijfsvermogen	166 200	71 400
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 1,9%	- 3,8%
Vreemd vermogen i.h.bedrijf	31 000	12 600
Betaalde rente	1 400 (= 4,5%)	400 (= 3,2%)
Eigen bedrijfsvermogen	135 200	58 800
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 4 500	- 3 100
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 3,3%	- 5,3%

Tabel 37. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Kleinste bedrijven	Grootste bedrijven
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 6 900	- 6 000
Berekende rente	2 100	3 000
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	<u>400</u>	<u>1 200</u>
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 4 400	- 1 800
Totaal bedrijfsvermogen	124 500	206 900
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 3,5%	- 0,9%
Vreemd vermogen i.h.bedrijf	27 700	34 300
Betaalde rente	1 200 (= 4,3%)	1 500 (= 4,4%)
Eigen bedrijfsvermogen	96 800	172 600
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 5 600	- 3 300
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 5,8%	- 1,9%

Het verschil in rentabiliteit tussen de bedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer en die met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer (zie tabel 38) bedraagt 6%. Het verschil in rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen zelfs bijna 7%. De rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen is zelfs op de bedrijven met de hoogste arbeidsinkomens van de ondernemer nog negatief.

Tabel 38. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Bedrijven met laagste arb.ink.	Bedrijven met hoogste arb.ink.
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 10 600	- 2 200
Berekende rente	2 300	2 700
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	600	1 000
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 7 700	1 500
Totaal bedrijfsvermogen	148 300	184 600
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 5,2%	0,8%
Vreemd vermogen i.h. bedrijf	23 700	38 300
Betaalde rente	1 000 (= 4,2%)	1 600 (= 4,2%)
Eigen bedrijfsvermogen	124 600	146 300
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 8 700	- 100
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 7,0%	- 0,1%

Zowel op de bedrijven van de jongere ondernemers als op die van de oudere ondernemers is het rentabiliteitspercentage negatief (zie tabel 39). Voorts hebben de jongere ondernemers gemiddeld f. 400,- meer rente betaald dan de oudere ondernemers, waardoor het verschil tussen het rentabiliteitspercentage van het eigen bedrijfsvermogen en dat van het totale bedrijfsvermogen bij jongere ondernemers groter is dan bij oudere ondernemers (respectievelijk -1,6% en -1,2%).

Nog duidelijker komen deze verschillen in rentabiliteit naar voren bij de indeling van de eigendomsbedrijven naar percentage eigen vermogen (zie tabel 40, blz. 49).

Tabel 39. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Jongere ondernemers	Oudere ondernemers
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 5 400	- 7 400
Berekende rente	2 600	2 500
Berekende pacht (minus eigenaarlasten)	<u>800</u>	<u>800</u>
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 2 000	- 4 100
Totaal bedrijfsvermogen	158 700	173 400
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 1,3%	- 2,4%
Vreemd vermogen i.h. bedrijf	34 700	26 100
Betaalde rente	1 600 (= 4,6%)	1 200 (= 4,6%)
Eigen bedrijfsvermogen	124 000	147 300
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 3 600	- 5 300
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 2,9%	- 3,6%

Tabel 40. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Bedrijven met <80% eig.verm.	Bedrijven met >80% eig.verm.
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 4 400	- 7 800
Berekende rente	2 400	2 600
Berekende pacht (minus eigenaarlasten)	<u>800</u>	<u>800</u>
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 1 200	- 4 400
Totaal bedrijfsvermogen	157 200	172 500
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 0,8%	- 2,6%
Vreemd vermogen i.h. bedrijf	54 000	15 000
Betaalde rente	2 400 (= 4,4%)	600 (= 4,0%)
Eigen bedrijfsvermogen	103 200	157 500
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 3 600	- 5 000
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 3,5%	- 3,2%

Op de bedrijven met minder dan 80% eigen vermogen is de betaalde rente van langlopende leningen en van kortlopende bedrijfsschulden gelijk aan de berekende rente (over veestapel, dode inventaris en omlopend bedrijfsvermogen). Het verschil tussen de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen en de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen is op deze bedrijven gemiddeld -2,7%. Dank zij weinig vreemd vermogen en dus weinig rentelasten is het verschil tussen de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen en die van het eigen bedrijfsvermogen op de bedrijven met meer dan 80% eigen vermogen slechts -0,6%. Ondanks slechtere bedrijfsresultaten op de bedrijven met meer dan 80% eigen vermogen, is de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen nog iets gunstiger dan op de bedrijven met minder dan 80% eigen vermogen (respectievelijk -3,2% en -3,5%).

De totale (negatieve) opbrengst van het vermogen is op de bedrijven met meer dan 15% veredeling ongeveer gelijk aan die op de bedrijven met minder dan 15% veredeling (zie tabel 41). De rentabiliteit is op de bedrijven met meer dan 15% veredeling evenwel ongunstiger omdat de opbrengst betrekking heeft op een kleiner bedrijfsvermogen. Het gaat hier echter om één boekjaar. Vooral op de bedrijven met veredeling kan de rentabiliteit van jaar op jaar sterk uiteenlopen.

Tabel 41. De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Bedrijven met <15% veredeling	Bedrijven met >15% veredeling
Netto-overschot + incidentele bedrijfsopbrengsten	- 6 600	- 6 400
Berekende rente	2 600	2 600
Berekende pacht (minus eigenaarslasten)	900	600
Tot.opbr.v.h. bedr.vermogen	- 3 100	- 3 200
Totaal bedrijfsvermogen	182 900	143 600
Rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen	- 1,7%	- 2,2%
Vreemd vermogen i.h. bedrijf	32 900	28 400
Betaalde rente	1 500 (= 4,6%)	1 200 (= 4,2%)
Eigen bedrijfsvermogen	150 000	115 200
Totale opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen	- 4 600	- 4 400
Rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen	- 3,1%	- 3,8%

Tenslotte wordt in tabel 42 (blz. 51) nog een spreiding gegeven van de eigendomsbedrijven naar rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen. Hierbij zijn de bedrijven ingedeeld naar veredeling.

Tabel 42. Spreiding van de eigendomsbedrijven naar rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen

Percentage rentabiliteit	Bedr. met minder dan 15% veredeling	Bedrijven met meer dan 15% veredeling	Totaalaantal bedrijven
-15 tot -10	4	1	5
-10 tot - 5	9	7	16
- 5 tot - 2	9	9	18
- 2 tot 0	7	7	14
<hr/>			
0 tot + 2	4	3	7
+ 2 tot + 4	5	2	7
+ 4 tot + 6	3	1	4
Tot.aant.bedr.	41 (100%)	30 (100%)	71 (100%)

Het blijkt dat op 75% van het aantal eigendomsbedrijven het rentabiliteitspercentage negatief is (71% op bedrijven met minder dan 15% veredeling en 80% op bedrijven met meer dan 15% veredeling). Slechts op 4 bedrijven (= 6%) is de rentabiliteit hoger dan 4%.

Samenvatting

Het onderzoek is gebaseerd op de gegevens van 102 gemengde bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied in het boekjaar 1967/68. Deze bedrijven zijn ingedeeld naar eigendomsbedrijven (71) en naar pachtbedrijven (31). Voorts zijn de eigendomsbedrijven gegroepeerd naar:

- bedrijfsoppervlakte (minder dan 10 ha en meer dan 10 ha);
- arbeidsinkomen van de ondernemer (minder dan f. 6 000,- en meer dan f. 6 000,-);
- leeftijd van de ondernemer (jonger dan 45 jaar en 45 jaar en ouder);
- eigen vermogen in procenten van het balanstotaal (minder dan 80% en meer dan 80%);
- veredeling (minder dan 15% en meer dan 15%).

De balans per 1 mei 1968 en de veranderingen hierin t.o.v. 1 mei 1967

Uit de gemiddelde balansen per 1 mei 1968 (tabel 43) blijkt dat het totale vermogen (=balanstotaal) op de eigendomsbedrijven gemiddeld f. 178 800,- en op de pachtbedrijven f. 88 500,- bedroeg.

Het eigen vermogen in procenten van het balanstotaal was op eigendomsbedrijven gemiddeld 82,0% en op pachtbedrijven 86,4%. Van de eigenaars hadden de jongere ondernemers gemiddeld 78,5% en de oudere ondernemers 85,8% eigen vermogen.

Het vreemde vermogen op lange termijn bestond op eigendomsbedrijven voor 46% en op pachtbedrijven voor 32% uit leningen van boerenleenbanken; 37% (op eigendomsbedrijven) en 66% (op pachtbedrijven) van de leningen waren afkomstig van familieleden.

In tabel 43 zijn tevens de veranderingen in de balans in het boekjaar 1967/68 samengevat. Het balanstotaal is op eigendomsbedrijven met f. 4 400,- en op pachtbedrijven met f. 2 500,- toegenomen. Op pachtbedrijven zijn zowel de middelen in het bedrijf als buiten het bedrijf toegevoerd. Op eigendomsbedrijven namen alleen de middelen in het bedrijf toe.

Gemiddeld is het eigen vermogen op eigendomsbedrijven minder en op pachtbedrijven meer gestegen dan het balanstotaal. Het aandeel van het eigen vermogen daalde nl. met 0,9% op eigendomsbedrijven en steeg met 1,8% op pachtbedrijven. Wat de eigendomsbedrijven betreft, daalde het aandeel van het eigen vermogen in het balanstotaal het meeste (ruim 1%) in de groepen kleinste bedrijven, laagste arbeidsinkomens van de ondernemer, jongere ondernemers, minder dan 80% eigen vermogen en meer dan 15% veredeling.

Tabel 43. De balans per 1 mei 1968 en de veranderingen t.o.v. 1 mei 1967 (gemiddeld per bedrijf x f. 1 000,-)

	Eigendoms- bedrijven		Pacht- bedrijven		Eigendomsbedrijven			
	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.inkomen	hoogste arb.inkomen	kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.inkomen	hoogste arb.inkomen
Vastgelegde midd. in bedr.	163,1 (+ 4,7)	65,8 (+ 2,2)	122,2 (+ 4,3)	203,0 (+ 5,2)	145,5 (+ 3,8)	181,2 (+ 5,6)		
Vlott. + liq. midd. in bedr.	5,4 (- 0,1)	6,6 (- 0,2)	4,5 (+ 0,1)	6,3 (- 0,3)	4,5 (- 0,4)	6,4 (+ 0,3)		
Middelen buiten bedrijf	10,3 (- 0,2)	16,1 (+ 0,5)	10,2 (+ 1,0)	10,3 (- 1,5)	7,5 (- 1,1)	13,1 (+ 0,6)		
Balans totaal debet	178,8 (+ 4,4)	88,5 (+ 2,5)	136,9 (+ 5,4)	219,6 (+ 3,4)	157,5 (+ 2,3)	200,7 (+ 6,5)		
Vr. verm. lange termijn	27,1 (+ 1,6)	8,5 (+ 0,4)	25,3 (+ 2,4)	28,9 (+ 0,7)	20,2 (+ 1,4)	34,1 (+ 1,7)		
Vr. verm. korte termijn	5,0 (+ 0,7)	3,5 (- 1,6)	3,7 (+ 0,3)	6,3 (+ 1,2)	4,5 (+ 0,6)	5,5 (+ 0,8)		
Eigen vermogen	146,7 (+ 2,1)	76,5 (+ 3,7)	107,9 (+ 2,7)	184,4 (+ 1,5)	132,8 (+ 0,3)	161,1 (+ 4,0)		
Balans totaal credit	178,8 (+ 4,4)	88,5 (+ 2,5)	136,9 (+ 5,4)	219,6 (+ 3,4)	157,5 (+ 2,3)	200,7 (+ 6,5)		
E. V. in % van bal.totaal	82,0 (- 0,9)	86,4 (+ 1,8)	78,8 (- 1,2)	84,0 (- 0,6)	84,3 (- 1,1)	80,2 (- 0,7)		

	Eigendomsbedrijven		veredeling		veredeling	
	< 80% eigen verm.	> 80% eigen verm.	< 15% veredeling	> 15% veredeling	< 15% veredeling	> 15% veredeling
Vastgelegde midd. in bedr.	156,6 (+ 7,0)	169,2 (+ 2,5)	154,6 (+ 4,8)	189,1 (+ 4,7)	179,1 (+ 3,5)	141,4 (+ 6,4)
Vlott. + liq. midd. in bedr.	5,6 (+ 0,1)	5,3 (- 0,2)	5,1 (+ 0,2)	5,6 (- 0,3)	5,2 (- 0,7)	5,7 (+ 0,7)
Middelen buiten bedrijf	7,3 (- 0,6)	13,0 (+ 0,1)	5,1 (+ 0,6)	13,8 (- 0,9)	8,7 (- 0,5)	12,4 (+ 0,1)
Balans totaal debet	169,5 (+ 6,5)	187,5 (+ 2,4)	164,8 (+ 5,6)	188,5 (+ 3,5)	193,0 (+ 2,3)	159,5 (+ 7,2)
Vr. verm. lange termijn	32,2 (+ 2,4)	20,9 (+ 0,7)	49,4 (+ 2,6)	11,6 (+ 0,8)	29,0 (+ 0,6)	24,5 (+ 2,9)
Vr. verm. korte termijn	4,3 (+ 1,2)	5,7 (+ 0,3)	6,4 (+ 1,0)	4,1 (+ 0,6)	4,4 (+ 0,4)	5,9 (+ 1,2)
Eigen vermogen	133,0 (+ 2,9)	160,9 (+ 1,4)	109,0 (+ 2,0)	172,8 (+ 2,1)	159,6 (+ 1,3)	129,1 (+ 3,1)
Balans totaal credit	169,5 (+ 6,5)	187,5 (+ 2,4)	164,8 (+ 5,6)	188,5 (+ 3,5)	193,0 (+ 2,3)	159,5 (+ 7,2)
E. V. in % van bal.totaal	78,5 (- 1,3)	85,8 (- 0,4)	66,1 (- 1,1)	91,6 (- 0,6)	82,7 (- 0,3)	81,0 (- 1,2)

De inkomensvorming

Het totale gezinsinkomen bestaat uit: (tabel 44)

1. het netto-overschot uit de bedrijfsexploitatie; zowel op eigendomsbedrijven als op pachtbedrijven is dit gemiddeld negatief; het nettotekort was op eigendomsbedrijven f. 7 000,- en op pachtbedrijven f. 6 000,-; het verschil in nettotekort tussen eigendomsbedrijven met het laagste en die met het hoogste arbeidsinkomen was f. 8 400,-;
2. het berekende loon van de ondernemer; gemiddeld was f. 12 700,- loon ingecalculeerd voor de handenarbeid van de ondernemer (ruim 2 900 uur à f. 4,33);
3. incidentele bedrijfsopbrengsten; dit zijn voornamelijk correcties op nabetalingen, boekwinsten op verkochte werktuigen en op eigendomsbedrijven de huurwaarde van de privé-woning (de privé-woning is op de balans ook onder bedrijfsmiddelen opgenomen);
4. berekend loon van de boerin; op 68% van de eigendomsbedrijven heeft de boerin langere of kortere tijd meegewerkt; vooral op de bedrijven, waar het arbeidsinkomen van de ondernemer laag was, werd door de boerin veel meegewerkt; 31% van de meewerkende boerinnen besteedden meer dan 24 uur per week aan werkzaamheden op het bedrijf;
5. niet-uitbetaald loon van overige gezinsleden; dit heeft voornamelijk betrekking op meewerkende kinderen; op eigendomsbedrijven is dit berekende minus uitbetaalde loon ongeveer even hoog als op pachtbedrijven (ruim f. 3 000,-); op de eigendomsbedrijven van oudere ondernemer bedroeg het niet-uitbetaalde loon f. 5 300,- (f. 700,- werd uitbetaald);
6. de berekende rente minus betaalde rente; dit is het verschil tussen 6% berekende rente over werktuigen, veestapel en omlopend bedrijfsvermogen enerzijds en de betaalde rente van langlopende leningen en kortlopende bedrijfsschulden anderzijds; uiteraard is deze post lager, naarmate met meer vreemd vermogen is gefinancierd (zie groepsindeling naar eigen vermogen);
7. de niet-uitbetaalde pacht; dit is het saldo van berekende pacht en eigenaarslasten (inclusief afschrijving op gebouwen); op pachtbedrijven kan deze post voorkomen als een deel van de grond eigendom is;
8. de privé-inkomsten; deze bestaan uit opbrengsten van privé-bezittingen, uitkeringen van verzekeringen (inclusief kinderbijslag) en andere neveninkomsten; op eigendomsbedrijven waren deze inkomsten gemiddeld iets hoger dan op pachtbedrijven (f. 2 200,-, respectievelijk f. 1 900,-).

Het netto-overschot plus het berekende loon van de ondernemer (sub 1 en 2) vormen samen het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij met de uitoefening van het bedrijf heeft verkregen (gemiddeld f. 5 700,- op eigendomsbedrijven en f. 6 700,- op pachtbedrijven). De overige inkomsten (sub 3 t/m 8) waren op eigendomsbedrijven f. 10 900,- en op pachtbedrijven f. 11 000,-, zodat het totale gezinsinkomen f. 16 600,- respectievelijk f. 17 700,- bedroeg.

Tabel 44. De inkomensvorming (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Eigend.		Pacht-		Eigendomsbedrijven			
	bedrij- ven	ven	bedrij- ven	ven	kleinste bedrij- ven	grootste bedrij- ven	laagste arbeids- inkomens	hoogste arbeids- inkomens
1. Netto-overschot	- 7 000	- 6 000			- 7 300	- 6 600	- 11 100	- 2 700
2. Berekend loon ondernemer	12 700	12 700			12 200	13 200	12 000	13 400
Arbeidsinkomen van de ondernemer	5 700	6 700			4 900	6 600	900	10 700
3. Incidentele bedrijfsopbrengsten	500	100			400	600	500	500
4. Berekend loon boerin	2 900	3 100			2 700	3 000	3 500	2 300
5. Niet-uitbetaald loon ov. gezinsleden	3 300	3 100			2 400	4 100	5 200	1 200
6. Niet-uitbetaalde rente	1 200	2 700			900	1 500	1 300	1 100
7. Niet-uitb. pacht (minus eigenaarslasten)	800	100			400	1 200	600	1 000
8. Privé-inkomsten	2 200	1 900			2 200	2 200	1 700	2 800
Overige inkomsten	10 900	11 000			9 000	12 600	12 800	8 900
Totaal gezinsinkomen	16 600	17 700			13 900	19 200	13 700	19 600
Eigendomsbedrijven								
	jongere ondern.		oudere ondern.		< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% vered.	> 15% vered.
1. Netto-overschot	- 600	- 7 600			- 5 000	- 8 300	- 7 100	- 6 900
2. Berekend loon ondernemer	13 900	11 500			12 600	12 700	12 600	12 900
Arbeidsinkomen van de ondernemer	7 900	3 700			7 600	4 400	5 500	6 000
3. Incidentele bedrijfsopbrengsten	600	400			600	500	500	500
4. Berekend loon boerin	2 700	3 100			2 600	3 100	2 900	2 800
5. Niet-uitbetaald loon ov. gezinsleden	1 000	5 300			1 300	4 600	3 600	2 800
6. Niet-uitbetaalde rente	1 000	1 300			0	2 000	1 100	1 400
7. Niet-uitb. pacht (minus eigenaarslasten)	800	800			800	800	900	600
8. Privé-inkomsten	1 900	2 500			2 300	2 200	2 100	2 400
Overige inkomsten	8 000	13 400			7 600	13 200	11 100	10 500
Totaal gezinsinkomen	15 900	17 100			15 200	17 600	16 600	16 500

De inkomensbesteding

De totale gezinsuitgaven bestaan uit (tabel 45):

1. de kosten van levensonderhoud; deze omvatten huishoudgeld, uitgaven voor duurzame consumptiegoederen, huurwaarde en onderhoud van de privé-woning, het deel van de autokosten dat niet aan het bedrijf is toegerekend, studiekosten, ziektenkosten (dokterskosten en premies ziektenkostenverzekering) en eventueel uitgaven voor hulp in de huishouding; gemiddeld waren de kosten van levensonderhoud f. 11 200,- op eigendomsbedrijven en f. 10 800,- op pachtbedrijven; op de eigendomsbedrijven varieerden de kosten van levensonderhoud van f. 9 100,- (groep kleinste bedrijven) tot f. 13 300,- (groep grootste bedrijven);
2. betaalde belastingen en premies A.O.W., A.W.W., A.K.W. en A.W.B.Z.; deze hebben zowel betrekking op aanslagen van voorgaande jaren als van het boekjaar 1967/68;
3. verzekeringspremies; zowel de premies voor lijfrente- en levensverzekering als die voor verzekeringen tegen inkomensderving wegens ziekte, invaliditeit en ongevallen waren gemiddeld zeer laag; 83% van de ondernemers betaalde minder dan f. 500,- premie voor lijfrente- of levensverzekering (waarvan 39% helemaal geen premie betaalde) en 92% betaalde minder dan f. 500,- premie voor ziekten- en ongevallenverzekering (waarvan 48% helemaal geen premie betaalde en alle risico dus zelf droeg);
4. schenkingen en giften; hieronder zijn ook begrepen schenkingen aan meewerkende gezinsleden, die het karakter hebben van beloning achteraf voor het meewerken op het bedrijf; over het algemeen waren deze van geringe betekenis.

De besparingen

Uit tabel 45 blijkt dat een deel van het gezinsinkomen niet ten behoeve van het gezin is besteed, maar bespaard werd.

Op eigendomsbedrijven werd gemiddeld f. 1 600,- en op pachtbedrijven gemiddeld f. 3 100,- gespaard. Dit was 10%, respectievelijk 18% van het totale gezinsinkomen. Ook de eigenaars met de laagste arbeidsinkomens konden dank zij de overige inkomsten (niet-uitbetaald loon, rente en privé-inkomsten) nog f. 100,- (= 1% van het totale gezinsinkomen) sparen. De eigenaars met de hoogste arbeidsinkomens spaarden f. 3 200,- (= 16% van het totale gezinsinkomen).

Tabel 45. De inkomensbesteding (gemiddeld per bedrijf in guldens)

	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven	Eigendomsbedrijven			
			kleinste bedrijven	grootste bedrijven	laagste arb.inkomen	hoogste arb.inkomen
1. Kosten van levensonderhoud	11 200	10 800	9 100	13 300	10 300	12 300
2. Belastingen, enz.	2 900	3 300	2 100	3 500	2 400	3 300
3. Verzekeringspremies	400	400	300	600	300	500
4. Schenkingen en giften	500	100	300	600	600	300
Totale gezinsuitgaven	15 000	14 600	11 800	18 000	13 600	16 400
Besparingen	1 600	3 100	2 100	1 200	100	3 200
Totaal gezinsinkomen	16 600	17 700	13 900	19 200	13 700	19 600

	jongere ondernemers	oudere ondernemers	Eigendomsbedrijven			
			< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% veredeling	> 15% veredeling
1. Kosten van levensonderhoud	10 500	11 900	10 800	11 500	11 300	11 200
2. Belastingen, enz.	2 800	2 900	2 100	3 400	3 200	2 400
3. Verzekeringspremies	400	400	500	400	400	400
4. Schenkingen en giften	100	700	300	600	500	300
Totale gezinsuitgaven	13 800	15 900	13 700	15 900	15 400	14 300
Besparingen	2 100	1 200	1 500	1 700	1 200	2 200
Totaal gezinsinkomen	15 900	17 100	15 200	17 600	16 600	16 500

Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen

In het boekjaar 1967/68 werd door eigenaars gemiddeld f. 7 600,- en door pachters f. 4 500,- geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen (tabel 46). Deze investeringen omvatten 100% (op eigendomsbedrijven) en 68% (op pachtbedrijven) van de totale financieringsbehoefte (w.o. ook belegging buiten het bedrijf kan zijn begrepen).

Van de totale financieringsbehoefte werd op eigendomsbedrijven 70% gefinancierd uit eigen middelen (uit afschrijvingen, uit vlottende en liquide middelen in het bedrijf, uit eigen vermogen en overheveling van vermogen buiten het bedrijf); 21% werd gefinancierd uit leningen op lange termijn en 9% uit leningen op korte termijn. Op pachtbedrijven werd 94% gefinancierd uit eigen middelen en 6% uit leningen op lange termijn. Op pachtbedrijven werden de financieringsmiddelen voor een deel belegd buiten het bedrijf (voornamelijk op de spaarbank).

De toeneming van het eigen vermogen (= besparingen + ontvangen erfenissen en schenkingen) was voor de financiering van de jaarlijkse investeringen in het bedrijf van grote betekenis. Zelfs in de groep eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens was de toeneming van het eigen vermogen nog f. 300,- waarmee 5% van de financieringsbehoefte (ad f. 6 600,-) kon worden gefinancierd. De overige financieringsmiddelen werden verkregen uit afschrijvingen (f. 2 800,-), uit liquidatie van middelen buiten het bedrijf (f. 1 100,-), uit leningen (f. 1 400,-), uit vlottende en liquide middelen in het bedrijf (f. 400,-) en uit leningen op korte termijn (f. 600,-). Hoe de financiering is geweest in andere groepen van eigendomsbedrijven blijkt eveneens uit tabel 46.

De liquiditeit

Op 1 mei 1968 waren op 75% van het aantal onderzochte bedrijven de vlottende en liquide middelen (zowel in als buiten het bedrijf) hoger dan de schulden op korte termijn (dat wil zeggen op 75% van het aantal bedrijven was een positief liquiditeitssaldo).

Uit tabel 46 blijkt dat in het boekjaar 1967/68 op eigendomsbedrijven de vlottende en liquide middelen in het bedrijf waren afgenomen met f. 100,- en de schulden op korte termijn waren toegenomen met f. 700,-. De liquiditeit in het bedrijf was dus verslechterd met f. 800,-. Het totale vermogen buiten het bedrijf verminderde met f. 200,-; de vlottende middelen buiten het bedrijf namen evenwel met f. 300,- af. Het liquiditeitssaldo is dus afgenomen met f. 800,- plus f. 300,- = f. 1 100,-.

Op pachtbedrijven verminderden de bedrijfsschulden op korte termijn met f. 1 600,-; de vlottende en liquide middelen in het bedrijf namen af met f. 200,-; daarentegen namen de vlottende middelen buiten het bedrijf (voornamelijk spaarbanksaldi) toe met f. 1 200,-. Het liquiditeitssaldo op pachtbedrijven steeg derhalve met f. 1 400,- plus f. 1 200,- = f. 2 600,-.

Tabel 46. Financieringsbehoefte en financieringsmiddelen (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Eigend.		Pacht-		Eigendomsbedrijven			
	bedrij- ven	bedrij- ven	bedrij- ven	bedrij- ven	Kleinste bedrij- ven	grootste bedrij- ven	hoogste laagste arbeids- inkomens inkomens	
Financieringsbehoefte:								
bruto-invest.in duurz.prod.middelen	7 600	4 500			6 700	8 700	8 800	
toeneming vlott. + liq. midd. in bedrijf	-	-			100	-	300	
aflossing schulden op korte termijn	-	1 600			-	-	-	
toeneming middelen buiten bedrijf	-	500			1 000	-	600	
Totale financieringsbehoefte	7 600	6 600			7 800	8 700	9 700	
Financieringsmiddelen:								
afschrijvingsbedragen	2 900	2 300			2 400	3 500	3 200	
afheming vlott. + liq.midd. in bedrijf	1 600	200			-	300	400	
toeneming vr.verm. op lange termijn	1 600	400			2 400	700	1 400	
toeneming vr.verm. op korte termijn	700	-			300	1 200	600	
toeneming eigen vermogen	2 100	3 700			2 700	1 500	300	
afheming vermogen buiten bedrijf	200	-			-	1 500	4 000	
Totale financiersmiddelen	7 600	6 600			7 800	8 700	9 700	
Eigendomsbedrijven								
	jongere ondern.	oudere ondern.			< 80% eig.verm.	> 80% eig.verm.	< 15% vered.	> 15% vered.
Financieringsbehoefte:								
bruto-invest.in duurz.prod.middelen	9 900	5 500			7 700	7 800	6 700	9 100
toeneming vlott. + liq.midd. in bedrijf	100	-			200	-	-	700
aflossing schulden op korte termijn	-	-			-	-	-	-
toeneming middelen buiten bedrijf	-	100			600	-	-	100
Totale financieringsbehoefte	10 000	5 600			8 500	7 800	6 700	9 900
Financieringsmiddelen:								
afschrijvingsbedragen	2 900	3 000			2 900	3 100	3 200	2 700
afheming vlott. + liq.middelen in bedrijf	-	200			-	300	700	-
toeneming vr.verm. op lange termijn	2 400	700			2 600	800	600	2 900
toeneming vr.verm. op korte termijn	1 200	300			1 000	600	400	1 200
toeneming eigen vermogen	2 900	1 400			2 000	2 100	1 300	3 100
afheming vermogen buiten bedrijf	600	-			-	900	500	-
Totale financieringsmiddelen	10 000	5 600			8 500	7 800	6 700	9 900

De rentabiliteit

De rentabiliteit van het bedrijfsvermogen blijkt uit tabel 47. De opbrengst van het totale bedrijfsvermogen bestaat uit het netto-overschot vermeerderd met de rente en pacht en verminderd met de eigenaarslasten. Wordt ook nog de betaalde rente afgetrokken, dan resteert de opbrengst van het eigen bedrijfsvermogen.

De rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen was gemiddeld negatief (op eigendomsbedrijven -1,9% en op pachtbedrijven -3,8%). Daar gemiddeld 4,5% rente voor leningen werd betaald betekent dit dat de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen nog lager was. In tabel 47 komt het verschil tussen de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen en de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen het duidelijkst naar voren bij de groep eigenaars met minder dan 80% eigen vermogen (respectievelijk -0,8% en -3,5%).

Alleen op de eigendomsbedrijven met de hoogste arbeidsinkomens was de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen positief (0,8%).

Slechts op 6% van het totale aantal eigendomsbedrijven was de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen meer dan 4%. Alleen op deze bedrijven was de rentabiliteit van het eigen bedrijfsvermogen dus gelijk of hoger dan de rentabiliteit van het totale bedrijfsvermogen.

Tabel 47. Rentabiliteit van het bedrijfsvermogen (gemiddeld per bedrijf in gld.)

	Eigen- doms- bedr.	Pacht- bedr.	Eigendomsbedrijven					
			kleine bedr.	grote bedr.	laagste arb.ink.	hoogste arb.ink.		
Totale bedr.verm.	166 200	71 400	124 500	206 900	148 300	184 600		
Opbr. bedr.verm.	- 3 100	-2700	- 4 400	-1 800	- 7 700	+1 500		
Rent. bedr.verm.	- 1,9%	-3,8%	- 3,5%	- 0,9%	- 5,2%	+0,8%		
Eigen bedr.verm.	135 200	58 800	96 800	172 600	124 600	146 300		
Opbr. eigen verm.	- 4 500	-3100	- 5 600	-3 300	- 8 700	- 100		
Rent. eigen verm.	- 3,3%	-5,3%	- 5,8%	-1,9%	- 7,0%	- 0,1%		
			Eigendomsbedrijven					
			jong. ond.	oud. ond.	< 80% e.v.	> 80% e.v.	< 15% vered.	> 15% vered.
Totale bedr.verm.	158 700	173 400	157 200	172 500	182 900	143 600		
Opbr. bedr.verm.	- 2 000	-4 100	- 1 200	-4 400	- 3 100	- 3 200		
Rent. bedr.verm.	- 1,3%	-2,4%	- 0,8%	-2,6%	- 1,7%	- 2,2%		
Eigen bedr.verm.	124 000	147 300	103 200	157 500	150 000	115 200		
Opbr. eigen verm.	- 3 600	-5 300	- 3 600	-5 000	- 4 600	- 4 400		
Rent. eigen verm.	- 2,9%	-3,6%	- 3,5%	-3,2%	- 3,1%	- 3,8%		

Slotbeschouwing

Uit het onderzoek is duidelijk gebleken dat de financiële positie van de bedrijven niet te scheiden is van de financiële positie van het gezin. In vele gevallen werkt nl. niet alleen de boer, maar ook de boerin en de kinderen mee aan de inkomens- en vermogensvorming.

Op de meeste bedrijven waren de bedrijfsuitkomsten slecht en was dus de rentabiliteit laag, maar dank zij overige gezinsinkomsten (niet-uitbetaalde arbeidskosten van meewerkende gezinsleden, niet-uitbetaalde rentekosten en privé-inkomsten) heeft het gezin kunnen sparen.

Aan de hand van een schema (zie blz. 62) is dit duidelijk gemaakt. 1)

Dit schema heeft betrekking op de groep eigendomsbedrijven met de laagste arbeidsinkomens van de ondernemer. Voor de ontwikkeling van de financiële positie op deze bedrijven waren de overige gezinsinkomsten zeer belangrijk. Het blijkt namelijk dat de overige inkomsten (f. 12 800,-) ruim 93% van de totale gezinsinkomsten (f. 13 700,-) bedroegen. Het arbeidsinkomen van de ondernemer dat hij met de uitoefening van zijn bedrijf verdiende (= netto-overschot + berekend loon van de boer) was slechts f. 900,-.

De overige inkomsten bestonden voor f. 8 700,- uit niet-betaald loon van meewerkende gezinsleden, voor f. 1 300,- uit niet-betaalde rentekosten, voor f. 600,- uit berekende pacht minus afschrijvingen en betaalde eigenaarslasten en voor f. 2 200,- uit privé-inkomsten (inclusief incidentele bedrijfsopbrengsten).

Het totale gezinsinkomen (arbeidsinkomen van de ondernemer + overige inkomsten) bedroeg voor deze groep van bedrijven gemiddeld f. 13 700,-. De gezinsuitgaven waren f. 13 600,- waarvan f. 11 200,- ten behoeve van het gezin en f. 2 400,- aan belasting en premies A.O.W. enz. werd betaald.

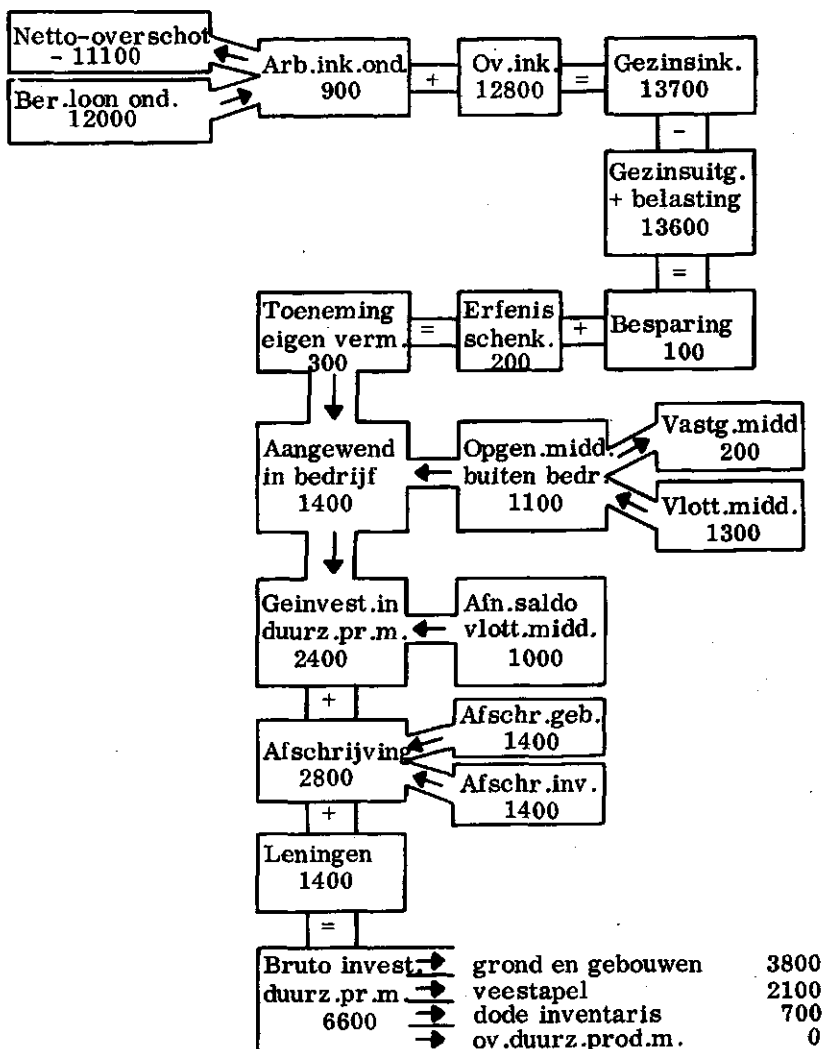
De gezinsbesparingen waren - dank zij de overige inkomsten - gemiddeld f. 100,-. Worden hierbij de ontvangen erfenissen en schenkingen (f. 200,-) geteld, dan blijkt dat de toeneming van het eigen vermogen gemiddeld per bedrijf nog f. 300,- was.

Ondanks bedrijfseconomische verliezen (nettotekort was f. 11 100,-) nam het eigen vermogen dus nog iets toe.

Uit het schema blijkt voorts dat voor de financiering van de jaarlijkse investeringen in het bedrijf (gemiddeld f. 6 600,-) - gezien de bedrijfsuitkomsten - weinig werd geleend (f. 1 400,-). De overige financieringsmiddelen werden verkregen uit de afschrijvingsbedragen (dit zijn kosten, maar geen uitgaven), uit aanwending van vermogen buiten het bedrijf, uit de toeneming van het eigen vermogen, uit vlottende en liquide bedrijfsmiddelen en (tijdelijk) uit leningen op korte termijn.

- 1) In de bijlagen zijn schema's opgenomen van eigendomsbedrijven en pachtbedrijven (bijlage 1d) en van eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (bijlage 2d), naar arbeidsinkomen van de ondernemer (bijlage 3d), naar leeftijd van de ondernemer (bijlage 4d), naar hoeveelheid eigen vermogen (bijlage 5d) en naar veredeling (bijlage 6d).

Ontwikkeling van de financiële positie op eigendomsbedrijven met lage arbeidsinkomens van de ondernemer (gem. per bedrijf in gld.)

De liquiditeit op deze bedrijven verslechterde met gemiddeld f. 2 300,- (1 mei 1968 t.o.v. 1 mei 1967). De vlottende middelen in het bedrijf verminderden namelijk met f. 400,- en de schulden op korte termijn namen toe met f. 600,- (zie schema: afnemingsaldo vlottende middelen f. 1 000,-). Bovendien daalden de vlottende middelen buiten het bedrijf (voornamelijk spaarbanksaldi) met f. 1 300,-.

Uit het onderzoek kan nu de volgende conclusie worden getrokken.

Zou op de bedrijven de boerin niet hebben meegewerkt en hadden overige meewerkende gezinsleden het hun toekomende loon volledig ontvangen, zou voorts alle berekende rente en pacht betaald moeten worden en waren er geen privé-inkomsten, dan zou het arbeidsinkomen van de ondernemer te laag zijn geweest om het bestaande peil van de gezinsuitgaven te handhaven. Met andere woorden: een bedrijfsvoering met vreemde arbeidskrachten en vreemd kapitaal - in plaats van gezinsarbeid en eigen vermogen - zou op deze bedrijven niet mogelijk zijn geweest, tenzij de gezinsuitgaven drastisch zouden zijn verlaagd.

De gezinsbedrijven nemen dan ook een sterke concurrentiepositie in tegenover bedrijven waar met vreemde arbeidskrachten en met veel vreemd vermogen wordt gewerkt.

Als er geen inkomsten uit andere bronnen dan de bedrijfsexploitatie waren geweest, zouden - bij de lage rentabiliteit van de bedrijven zoals die in het boekjaar 1967/68 in het oostelijk en centraal zandgebied voorkwam - besparingen en vermogensgroei niet mogelijk zijn geweest.

Tegen deze achtergrond blijkt de op het eerste gezicht vrij gunstige vermogensontwikkeling op de onderzochte bedrijven in het oostelijk en centraal zandgebied in feite minder rooskleurig te zijn. Factoren die niet met de bedrijfsexploitatie samenhangen, hebben immers bij deze vermogensontwikkeling een beslissende rol gespeeld.

De situatie op de zandgronden in Noord-Brabant is in publikatie 3.8 belicht. Het beeld in deze provincie is in grote trekken hetzelfde, zij het dat de situatie aldaar minder ongunstig is dan in het oostelijk en centraal zandgebied.

In volgende publikaties zal aan de situatie in andere gebieden aandacht worden besteed.

BIJLAGEN

Toelichting op de bijlagen

De bijlagen 1a, 2a, enz. geven de debetposten van de balansen en de bijlagen 1b, 2b, enz. de creditposten.

De balansen zijn gemiddelde balansen, die per groep berekend zijn door de som van de bezittingen, respectievelijk schulden van alle bedrijven te delen door het aantal bedrijven.

Behalve de balansposten zelf zijn ook de veranderingen in de balansposten tussen 1 mei 1967 en 1 mei 1968 aangegeven.

Voorts is nog in bijlage 1 aangegeven op hoeveel bedrijven de afzonderlijke balansposten voorkomen. Vooral ten aanzien van vastgelegde middelen buiten het bedrijf en ten aanzien van de leningen komt hier tot uiting dat de gemiddelde cijfers in vele gevallen slechts op enkele bedrijven betrekking hebben en de betreffende balanspost op de meeste bedrijven niet voorkomt.

De bijlagen 1c, 2c, enz. vermelden specificaties van het totale inkomen en van de gezinsuitgaven. Het verschil tussen beide posten is de besparing. Besparingen, vermeerderd met de ontvangen erfenissen of schenkingen geven de toeneming van het eigen vermogen, die ook in deze bijlagen is vermeld en uiteraard gelijk is aan de mutatie in het eigen vermogen zoals die uit de balans is berekend.

In bijlage 1c is tevens vermeld op hoeveel bedrijven de betreffende post minstens f. 100,- is. Bijvoorbeeld opbrengsten van privé-bezittingen (regel 18) zijn gemiddeld op eigendomsbedrijven f. 500,-. Dit is een gemiddelde van 71 eigendomsbedrijven, waaronder 27 zijn begrepen, waar de opbrengsten meer dan f. 100,- bedragen. De gemiddelde opbrengst uit privé-bezittingen is bij de 27 betreffende ondernemers dus:

$$\frac{71}{27} \times f. 500,- = f. 1\ 300,-.$$

De bijlagen 1d, 2d, enz. geven in een schema een overzicht van de inkomensvorming, de inkomensbesteding en de financiering van de investeringen.

BIJLAGE 1a

Balansen debet (gem. per bedrijf in gulden)

	71 eigendomsbedrijven		(Aantal		31 pachtbedrijven		(Aantal	
	1-5-'67	1-5-'68	bedr. met	balans-	1-5-'67	1-5-'68	bedr. met	balans-
Oppervl. grond in eigendom (kadastraal)	11,5 ha	11,6 ha	+0,1 ha	post)	0,8 ha	1,0 ha	+0,2 ha	post)
Middelen in het bedrijf								
1. Grond en gebouwen	114 300	117 300	+ 3 000	(71)	9 600	10 600	+ 1 000	(13)
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	(-)	6 400	6 900	+ 500	(21)
3. Veebestand	31 200	33 100	+ 1 900	(71)	33 500	33 600	+ 100	(31)
4. Dode inventaris	9 900	9 600	- 300	(71)	11 200	11 600	+ 400	(31)
5. Veldinventaris	1 500	1 400	- 100	(71)	1 700	1 600	- 100	(31)
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 400	1 500	+ 100	(59)	1 200	1 300	+ 100	(20)
7. Transitieposten	100	200	+ 100	(22)	0	200	+ 200	(12)
Totaal vastgelegde middelen	158 400	163 100	+ 4 700	(71)	63 600	65 800	+ 2 200	(31)
8. Voorraden	900	1 100	+ 200	(71)	800	1 300	+ 500	(31)
9. Vorderingen	2 800	2 400	- 400	(71)	3 000	2 200	- 800	(31)
10. Lopende rekening bij banken	900	900	0	(30)	1 500	1 800	+ 300	(18)
11. Kas + giro	900	1 000	+ 100	(71)	1 500	1 300	- 200	(31)
Totaal vlottende en liquide middelen	5 500	5 400	- 100	(71)	6 800	6 600	- 200	(31)
Totale middelen in het bedrijf	163 900	168 500	+ 4 600		70 400	72 400	+ 2 000	
Middelen buiten het bedrijf								
12. Grond en gebouwen	800	800	0	(6)	500	600	+ 100	(2)
13. Vorderingen op lange termijn	3 000	3 100	+ 100	(19)	2 700	1 900	- 800	(6)
Totaal vastgelegde middelen	3 800	3 900	+ 100	(23)	3 200	2 500	- 700	(8)
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	(-)	-	-	-	(-)
15. Effecten	900	1 000	+ 100	(9)	200	300	+ 100	(6)
16. Spaarbanksaldo	5 800	5 400	- 400	(53)	12 200	13 300	+ 1 100	(27)
Totaal vlottende middelen	6 700	6 400	- 300	(54)	12 400	13 600	+ 1 200	(27)
Totale middelen buiten bedrijf	10 500	10 300	- 200	(57)	15 600	16 100	+ 500	(27)
Balans totaal	174 400	178 800	+ 4 400		86 000	88 500	+ 2 500	
Totaal eigen vermogen	144 600	146 700	+ 2 100		72 800	76 500	+ 3 700	
E.V. in % van balanstotaal	82,9	82,0	- 0,9		84,6	86,4	+ 1,8	
E.V. in % van bedrijfsvermogen	88,2	87,0	- 1,2		103,3	105,6	+ 2,3	

BIJLAGE 1b

Balansen credit (gem. per bedrijf in gulden)

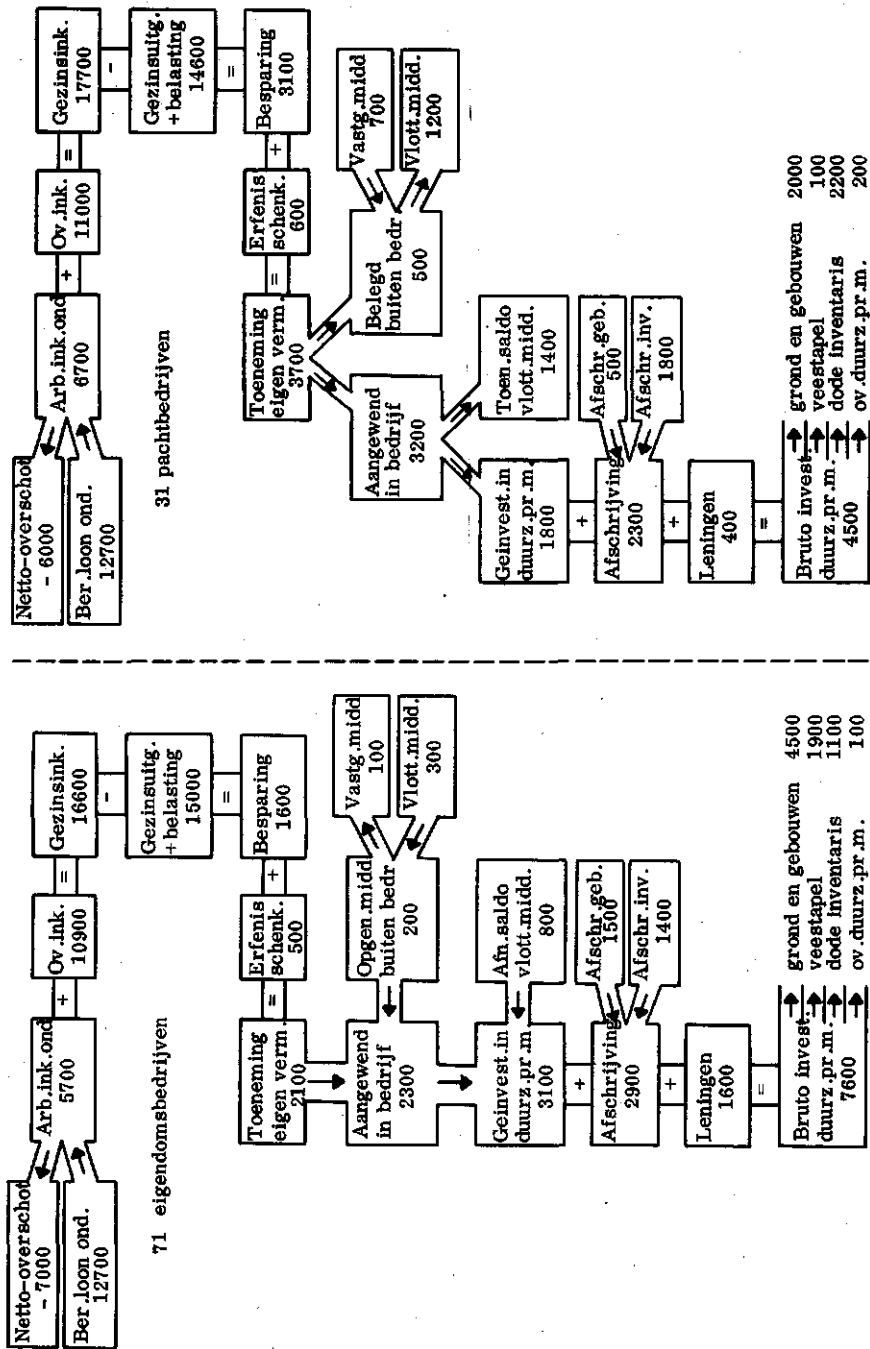
	71 eigendomsbedrijven		31 pachtbedrijven	
	(Aantal bedr. met balans- post)		(Aantal bedr. met balans- post)	
	1-5-'67	1-5-'68 mutaties	1-5-'67	1-5-'68 mutaties
Oppervl. grond in eigendom (kadastraal)	11,5 ha	+0,1 ha	0,8 ha	+0,2 ha
Vermogen in het bedrijf				
Hypothecaire leningen van				
17. Boerenleenbanken	10 500	+ 1 100	700	- 100
18. Overige banken	900	0	-	-
19. Verzekeringsmaatschappijen	2 000	0	-	-
20. Familieleiden	4 600	0	0	0
21. Overige particulieren	400	+ 200	-	-
Totaal hypothecaire leningen	18 400	+ 1 300	700	- 100
Niet-hypothecaire leningen van				
22. Boerenleenbanken	1 000	0	2 000	+ 100
23. Overige banken	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	-
25. Familieleiden	5 400	- 100	5 300	+ 300
26. Overige particulieren	100	+ 400	-	+ 100
27. Staat der Nederlanden	600	0	100	0
Totaal niet-hypothecaire leningen	7 100	+ 300	7 400	+ 500
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	25 500	+ 1 600	8 100	+ 400
28. Leverancierskrediet	3 100	+ 500	3 000	- 900
29. Lopende rekening bij banken	700	+ 300	900	+ 100
30. Overige bedrijfs schulden	500	- 100	1 200	- 800
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	4 300	+ 700	5 100	- 1 600
Eigen vermogen in het bedrijf	134 100	+ 2 300	57 200	+ 3 200
Totaal vermogen in het bedrijf	163 900	+ 4 600	70 400	+ 2 000
Schulden buiten bedrijf	0	0	-	-
Eigen vermogen buiten het bedrijf	10 500	- 200	15 600	+ 500
Totaal vermogen buiten bedrijf	10 500	- 200	15 600	+ 500
Balanstotaal	174 400	+ 4 400	86 000	+ 2 500

Inkomensvorming en inkomensbesteding (gem. per bedrijf in gulden)

	71 eigendomsbedr.		31 pachtbedrijven		(Frequentie)
	11,8 ha	(Frequentie)	12,4 ha	(Frequentie)	
Boekjaar 1967/'68					
Oppervlakte cultuurgrond					
1. Netto-overschot	- 7 000	(71)	- 6 000	(31)	
2. Berekend loon van de ondernemer	12 700	(71)	12 700	(30)	
3. Arbeidsinkomen van de ondernemer	5 700	(71)	6 700	(31)	
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten	500	(71)	100	(20)	
5. Berekend loon van de boerin	2 900	(51)	3 100	(26)	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	3 600	(32)	3 700	(12)	
7. Betaald loon aan gezinsleden	300	(7)	600	(5)	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden	6 200		6 200		
9. Berekende rente	2 600	(71)	3 100	(31)	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 200	(56)	300	(10)	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200	(22)	100	(7)	
12. Niet-uitbetaalde rente	1 200		2 700		
13. Niet-uitbetaalde pacht	2 900	(71)	300	(9)	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	1 500	(71)	100	(4)	
15. Overige eigenaarslasten	600	(71)	100	(7)	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten	800		100		
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf	14 400		15 800		
18. Opbrengsten van privébezittingen	500	(27)	700	(20)	
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB+AOW)	1 200	(36)	800	(13)	
20. Overige neveninkomsten	500	(16)	400	(6)	
21. Totale privéinkomsten	2 200	(57)	1 900	(27)	
22. Totaal gezinsinkomen	16 600		17 700		
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	8 900		8 400		
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 300		2 400		
25. Totale kosten van levensonderhoud	11 200		10 800		
26. Betaald aan belasting en premies AOW enz.	2 900	(69)	3 300	(31)	
27. Betaald aan verzekeringspremies	400	(50)	400	(20)	
28. Schenkingen en giften	500	(29)	100	(12)	
29. Totale gezinsuitgaven	15 000		14 600		
30. Besparingen	1 600		3 100		
31. Erfenissen en schenkingen	500	(13)	600	(13)	
32. Toeneming van het eigen vermogen	2 100		3 700		

BIJLAGE 1d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedr. in gld)

BIJLAGE 2a

Balansen debet van 71 eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem.per bedrijf in guldens)

Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)	35 kleinste bedrijven		36 grootste bedrijven	
	1-5-'67 7,5 ha	1-5-'68 7,6 ha	1-5-'67 15,4 ha	1-5-'68 15,5 ha
Middelen in het bedrijf				
1. Grond en gebouwen	83 500	85 900	144 200	147 700
2. Pachtinvesteringen	-	-	-	-
3. Veestapel	24 700	26 600	37 600	39 600
4. Dode inventaris	7 600	7 400	12 200	11 800
5. Veldinventaris	900	900	2 000	1 900
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 100	1 200	1 800	1 900
7. Transitieposten	100	200	0	100
Totaal vastgelegde middelen	117 900	122 200	197 800	203 000
8. Voorraden	800	900	900	1 200
9. Vorderingen	2 200	1 800	3 400	3 000
10. Lopende rekening bij banken	500	600	1 300	1 200
11. Kas + giro	900	1 200	1 000	900
Totaal vlottende en liquide middelen	4 400	4 500	6 600	6 300
Totale middelen in het bedrijf	122 300	126 700	204 400	209 300
Middelen buiten het bedrijf				
12. Grond en gebouwen	900	900	600	600
13. Vorderingen op lange termijn	2 800	2 800	3 200	3 400
Totaal vastgelegde middelen	3 700	3 700	3 800	4 000
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	-
15. Effecten	1 400	1 700	400	200
16. Spaarbanksaldo	4 100	4 800	7 600	6 100
Totaal vlottende middelen	5 500	6 500	8 000	6 300
Totale middelen buiten bedrijf	9 200	10 200	11 800	10 300
Balanstotaal	131 500	136 900	216 200	219 600
Totaal eigen vermogen	105 200	107 900	182 900	184 400
E.V. in % van balanstotaal	80,0	78,8	84,6	84,0
E.V. in % van bedrijfsvermogen	86,0	85,2	89,5	88,1

BIJLAGE 2b

Balansen credit van 71 eigendomsbedrijven ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem. per bedrijf in guldens)

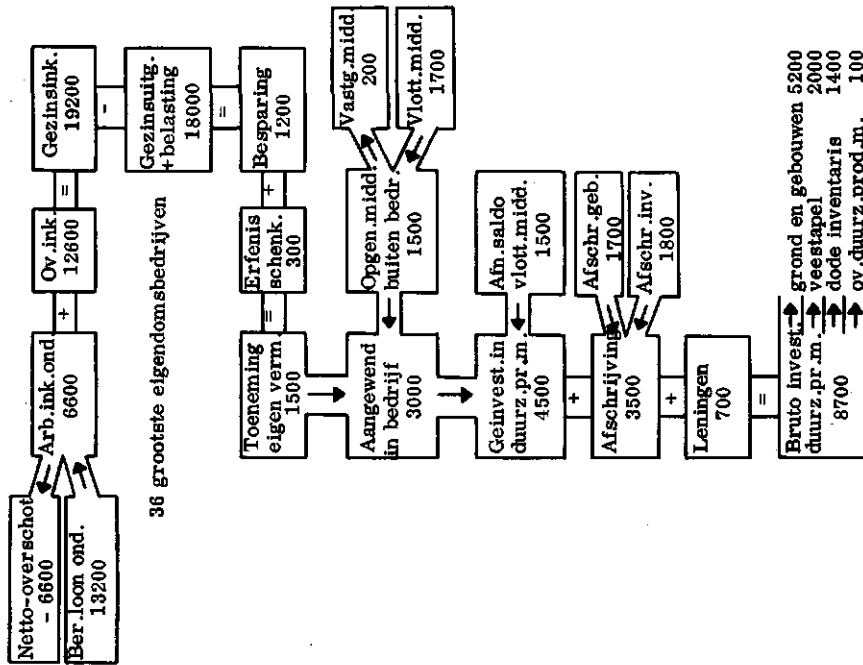
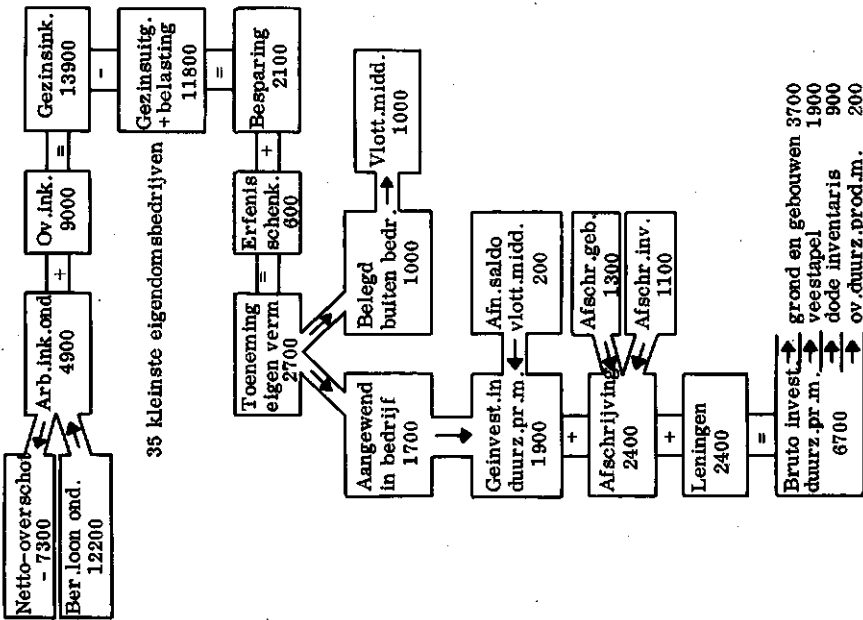
	35 kleinste bedrijven			36 grootste bedrijven		
	1-5-'67 7,5 ha	1-5-'68 7,6 ha	mutaties + 0,1 ha	1-5-'67 15,4 ha	1-5-'68 15,5 ha	mutaties + 0,1 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)						
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	8 300	10 700	+ 2 400	12 600	12 400	- 200
18. Overige banken	400	400	0	1 400	1 400	0
19. Verzekeringsmaatschappijen	2 400	2 300	- 100	1 600	1 600	0
20. Familieleden	8 100	8 100	0	1 400	1 400	0
21. Overige particulieren	600	600	0	100	600	+ 500
Totaal hypothecaire leningen	19 800	22 100	+ 2 300	17 100	17 400	+ 300
Niet-hypothecaire leningen van						
22. Boerenleenbanken	400	300	- 100	1 600	1 800	+ 200
23. Overige banken	-	-	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	-	-	-
25. Familieleden	2 400	2 600	+ 200	8 300	7 900	- 400
26. Overige particulieren	300	300	0	-	700	+ 700
27. Staat der Nederlanden	0	-	0	1 200	1 100	- 100
Totaal niet-hypothecaire leningen	3 100	3 200	+ 100	1 100	11 500	+ 400
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	22 900	25 300	+ 2 400	28 200	28 900	+ 700
28. Leverancierskrediet	2 400	2 400	0	3 700	4 800	+ 1 100
29. Lopende rekening bij banken	600	900	+ 300	700	1 100	+ 400
30. Overige bedrijfsschulden	400	400	0	700	400	- 300
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	3 400	3 700	+ 300	5 100	6 300	+ 1 200
Eigen vermogen in het bedrijf	96 000	97 700	+ 1 700	171 100	174 100	+ 3 000
Totaal vermogen in het bedrijf	122 300	126 700	+ 4 400	204 400	209 300	+ 4 900
Schulden buiten het bedrijf	0	-	0	0	-	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	9 200	10 200	+ 1 000	11 800	10 300	- 1 500
Totaal vermogen buiten bedrijf	9 200	10 200	+ 1 000	11 800	10 300	- 1 500
Balans totaal	131 500	136 900	+ 5 400	216 200	219 600	+ 3 400

BIJLAGE 2c

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar bedrijfsoppervlakte (gem. per bedrijf in guldens)

Boekjaar 1967/'68	35 kleinste bedr. 8,0 ha	35 grootste bedr. 15,4 ha
Oppervlakte cultuurgrond		
1. Netto-overschot	7 300	6 600
2. Berekend loon van de ondernemer	12 200	13 200
3. Arbeidsinkomen v. d. ondernemer	4 900	6 600
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten	400	600
5. Berekend loon van de boerin	2 700	3 000
6. Berekend loon van overige gezinsleden	3 000	4 200
7. Betaald loon aan gezinsleden	600	100
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden	5 100	7 100
9. Berekende rente	2 100	3 000
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 000	1 400
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200	100
12. Niet-uitbetaalde rente	2 100	3 700
13. Niet-uitbetaalde pacht	1 300	1 700
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	400	800
15. Overige eigenaarslasten		1 200
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten	400	1 700
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf	11 700	17 000
18. Opbrengsten van privébezittingen	500	500
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB+AOW)	1 100	1 300
20. Overige neveninkomsten	600	400
21. Totale privéinkomsten	2 200	2 200
22. Totaal gezinsinkomen	13 900	19 200
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	7 100	10 700
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 000	2 600
29. Totale kosten van levensonderhoud	9 100	13 300
26. Betaald aan belasting en premies AOW enz.	2 100	3 500
27. Betaald aan verzekeringspremies	300	600
28. Schenkingen en giften	300	600
29. Totale gezinsuitgaven	11 800	18 000
30. Besparingen	2 100	1 200
31. Erfenissen en schenkingen	600	300
32. Toeneming v. h. eigen vermogen	2 700	1 500

BIJLAGE 2d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

BIJLAGE 3a

Balansen debet van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	Laagste arbeidsinkomen (36 bedr.)			Hoogste arbeidsinkomen (35 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	10,0 ha	10,1 ha	+ 0,1 ha	13,1 ha	13,2 ha	+ 0,1 ha
Middelen in het bedrijf						
1. Grond en gebouwen	100 900	103 300	+ 2 400	128 100	131 700	+ 3 600
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-	-	-
3. Veeestapel	28 000	30 100	+ 2 100	34 400	36 200	+ 1 800
4. Dode inventaris	10 200	9 500	- 700	9 700	9 700	0
5. Veldinventaris	1 400	1 300	- 100	1 600	1 500	- 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 200	1 200	0	1 700	1 900	+ 200
7. Transitieposten	0	100	+ 100	100	200	+ 100
Totaal vastgelegde middelen	141 700	145 500	+ 3 800	175 600	181 200	+ 5 600
8. Voorraden	700	1 000	+ 300	1 000	1 100	+ 100
9. Vorderingen	2 400	1 800	- 600	3 200	3 000	- 200
10. Lopende rekening bij banken	500	500	0	1 300	1 300	0
11. Kas + giro	1 300	1 200	- 100	600	1 000	+ 400
Totaal vlottende en liquide middelen	4 900	4 500	- 400	6 100	6 400	+ 300
Totale middelen in het bedrijf	146 600	150 000	+ 3 400	181 700	187 600	+ 5 900
Middelen buiten het bedrijf						
12. Grond en gebouwen	900	900	0	600	600	0
13. Vorderingen op lange termijn	2 400	2 600	+ 200	3 600	3 600	0
Totaal vastgelegde middelen	3 300	3 500	+ 200	4 200	4 200	0
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	-	-	-
15. Effecten	500	300	- 200	1 400	1 700	+ 300
16. Spaarbanksaldo	4 800	3 700	- 1 100	6 900	7 200	+ 300
Totaal vlottende middelen	5 300	4 000	- 1 300	8 300	8 900	+ 600
Totale middelen buiten bedrijf	8 600	7 500	- 1 100	12 500	13 100	+ 600
Balans totaal	155 200	157 500	+ 2 300	194 200	200 700	+ 6 500
Totaal eigen vermogen	132 500	132 800	+ 300	157 100	161 100	+ 4 000
E.V. in % van balans totaal	85,4	84,3	- 1,1	80,9	80,2	- 0,7
E.V. in % van bedrijfsvermogen	90,4	88,5	- 1,9	86,4	85,8	- 0,6

BIJLAGE 3b

Balansen credit van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gem. per bedrijf in gulden)

	Laagste arbeidsinkomen (36 bedr.)		Hoogste arbeidsinkomen (35 bedr.)	
	1-5-167	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
	10,0 ha	10,1 ha	13,1 ha	13,2 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)				
Vermogen in het bedrijf				
Hypothecaire leningen van				
17. Boerenteenbanken	9 100	9 800	11 900	13 500
18. Overige banken	-	-	1 800	1 800
19. Verzekeringsmaatschappijen	1 500	1 400	2 500	2 500
20. Familieleden	2 400	2 400	6 900	6 900
21. Overige particulieren	700	1 200	100	-
Totaal hypothecaire leningen	13 700	14 800	23 200	24 700
Niet hypothecaire leningen van				
22. Boerenteenbanken	200	300	1 800	1 700
23. Overige banken	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	-
25. Familieleden	3 900	4 000	7 000	6 700
26. Overige particulieren	300	400	-	600
27. Staat der Nederlanden	700	700	400	400
Totaal niet-hypothecaire leningen	5 100	5 400	9 200	9 400
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	18 800	20 200	32 400	34 100
28. Leverancierskrediet	2 900	3 400	3 200	3 800
29. Lopende rekening bij banken	600	900	800	1 100
30. Overige bedrijfsschulden	400	200	700	600
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	3 900	4 500	4 700	5 500
Eigen vermogen in het bedrijf	123 900	125 300	144 600	148 000
Totaal vermogen in het bedrijf	146 600	150 000	181 700	187 600
Schulden buiten het bedrijf	0	-	0	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	8 600	7 500	12 500	13 100
Totaal vermogen buiten het bedrijf	8 600	7 500	12 500	13 100
Balanstotaal	155 200	157 500	194 200	200 700

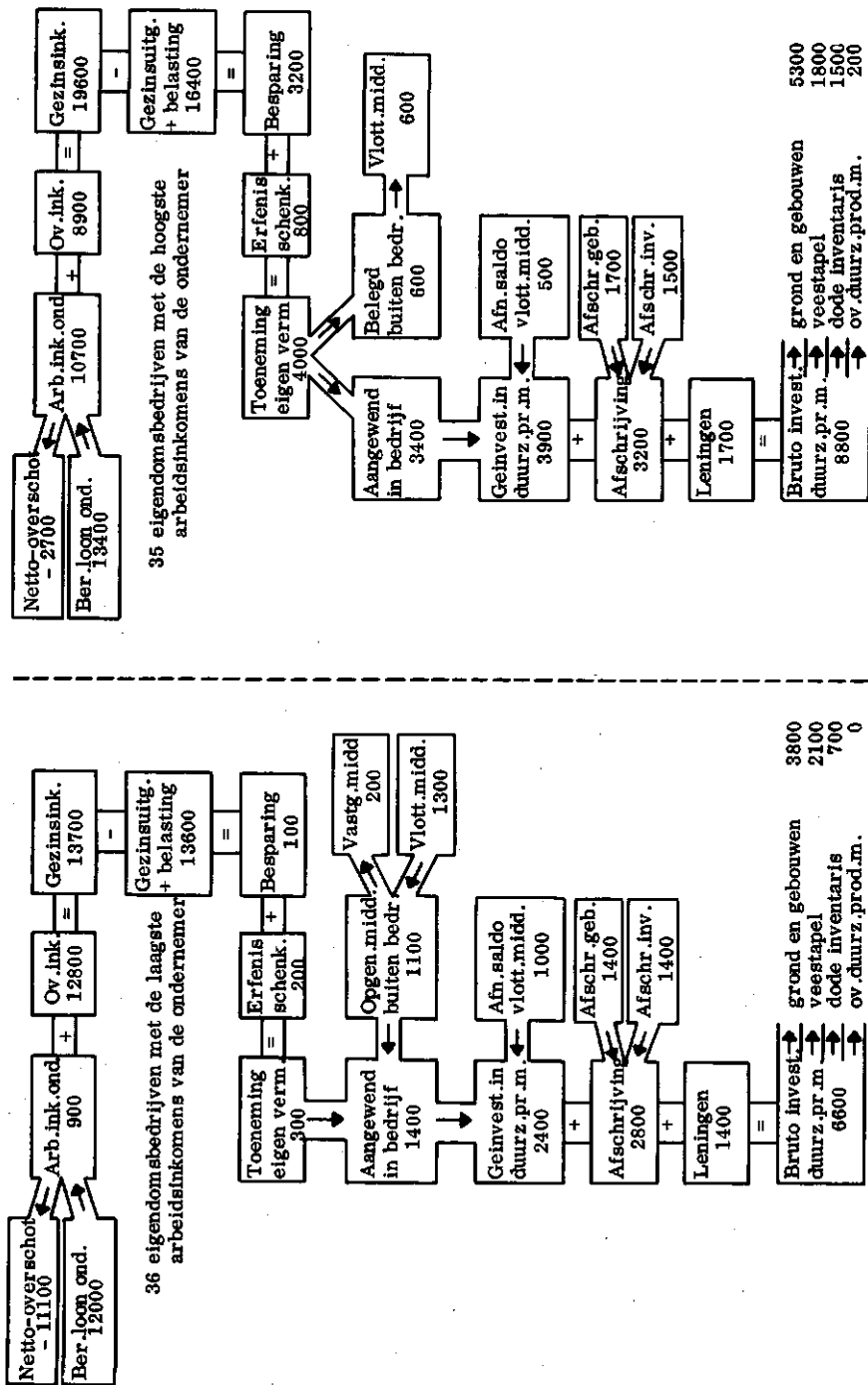
BIJLAGE 3 c

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbetrijven, ingedeeld naar arbeidsinkomen van de ondernemer (gemiddeld per bedrijf in gld.)

Boekjaar 1967/68	Oppeervlakte cultuurgrond		Laagste arb.ink. (36 bedr.)		Hoogste arb.ink. (35 bedr.)	
	10,8 ha		12,7 ha		12,7 ha	
1. Netto-overschot	-	11 100	-	2 700	-	2 700
2. Berekend loon van de ondernemer		12 000		13 400		13 400
3. Arbeidsinkomen v.d. ondernemer		<u>900</u>		<u>10 700</u>		<u>10 700</u>
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		500		500		500
5. Berekend loon van de boerin		3 500		2 300		2 300
6. Berekend loon van overige gezinsleden		5 700		1 400		1 400
7. Betaald loon aan gezinsleden		<u>500</u>		<u>200</u>		<u>200</u>
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		8 700		3 500		3 500
9. Berekende rente		2 300		2 700		2 700
10. Betaalde rente van langlopende leningen		900		1 500		1 500
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden		<u>100</u>		<u>100</u>		<u>100</u>
12. Niet-uitbetaalde rente		1 300		1 100		1 100
13. Niet-uitbetaalde pacht		2 500		3 300		3 300
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen		1 400		1 700		1 700
15. Overige eigenaarslasten		<u>500</u>		<u>600</u>		<u>600</u>
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		600		1 000		1 000
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf		<u>12 000</u>		<u>16 800</u>		<u>16 800</u>
18. Opbrengsten van privé-bezittingen		500		600		600
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl.KB+AOW)		700		1 700		1 700
20. Overige neveninkomsten		<u>500</u>		<u>500</u>		<u>500</u>
21. Totale privéinkomsten		<u>1 700</u>		<u>2 800</u>		<u>2 800</u>
22. Totaal gezinsinkomen		13 700		19 600		19 600
23. Huishoudgeld (incl.verbr.prod.uit eigen bedrijf)		8 300		9 600		9 600
24. Overige kosten van levensonderhoud		2 000		2 700		2 700
25. Totale kosten van levensonderhoud		<u>10 300</u>		<u>12 300</u>		<u>12 300</u>
26. Betaald aan belasting en premies AOW, enz.		2 400		3 300		3 300
27. Betaald aan verzekeringspremies		300		500		500
28. Schenkingen en giften		<u>600</u>		<u>300</u>		<u>300</u>
29. Totale gezinsuitgaven		13 600		16 400		16 400
30. Besparingen		100		3 200		3 200
31. Erfenissen en schenkingen		200		800		800
32. Toeneming v.h. eigen vermogen		<u>300</u>		<u>4 000</u>		<u>4 000</u>

BIJLAGE 3d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

Balansen debet van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in gulden)

	Jongere ondernemers(34 bedr.)			Oudere ondernemers (37 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	10,9 ha	11,1 ha	+ 0,2 ha	12,1 ha	12,1 ha	0 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)						
Middelen in het bedrijf						
1. Grond en gebouwen	106 200	110 900	+ 4 700	121 800	123 100	+ 1 300
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-	-	-
3. Vee stapel	30 700	33 100	+ 2 400	31 700	33 200	+ 1 500
4. Dode inventaris	9 700	9 500	- 200	10 200	9 700	- 500
5. Veldinventaris	1 600	1 500	- 100	1 400	1 300	- 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 400	1 500	+ 100	1 500	1 600	+ 100
7. Transitortische posten	0	100	+ 100	100	300	+ 200
Totaal vastgelegde middelen	149 600	156 600	+ 7 000	166 700	169 200	+ 2 500
8. Voorraden	900	1 100	+ 200	800	1 100	+ 300
9. Vorderingen	2 900	2 300	- 600	2 700	2 500	- 200
10. Lopende rekening bij banken	700	1 200	+ 500	1 100	700	- 400
11. Kas + giro	1 000	1 000	0	900	1 000	+ 100
Totaal vlottende en liquide middelen	5 500	5 600	+ 100	5 500	5 300	- 200
Totale middelen in het bedrijf	155 100	162 200	+ 7 100	172 200	174 500	+ 2 300
Middelen buiten het bedrijf						
12. Grond en gebouwen	100	100	0	1 300	1 300	0
13. Vorderingen op lange termijn	1 600	1 600	0	4 300	4 500	+ 200
Totaal vastgelegde middelen	1 700	1 700	0	5 600	5 800	+ 200
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	-	-	-
15. Effecten	0	0	0	1 800	1 900	+ 100
16. Spaarbanksaldo	6 200	5 600	- 600	5 500	5 300	- 200
Totaal vlottende middelen	6 200	5 600	- 600	7 300	7 200	- 100
Totale middelen buiten bedrijf	7 900	7 300	- 600	12 900	13 000	+ 100
Balanstotaal	163 000	169 500	+ 6 500	185 100	187 500	+ 2 400
Totaal eigen vermogen	130 100	133 000	+ 2 900	159 500	160 900	+ 1 400
E.V. in % van balanstotaal	79,8	78,5	- 1,3	86,2	85,8	- 0,4
E.V. in % van bedrijfsvermogen	83,9	82,0	- 1,9	92,7	92,2	- 0,5

BILLAGÉ 4b

Balansen credit van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

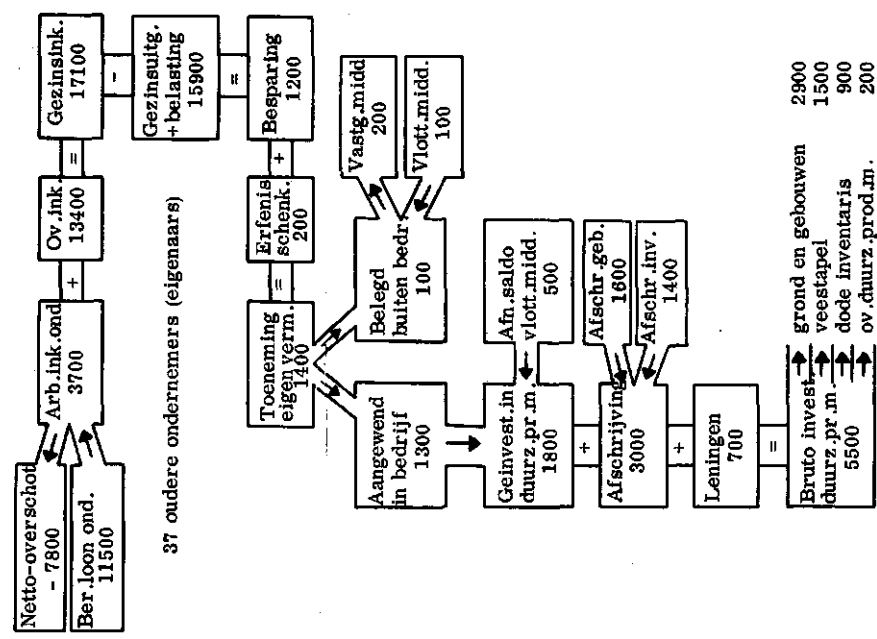
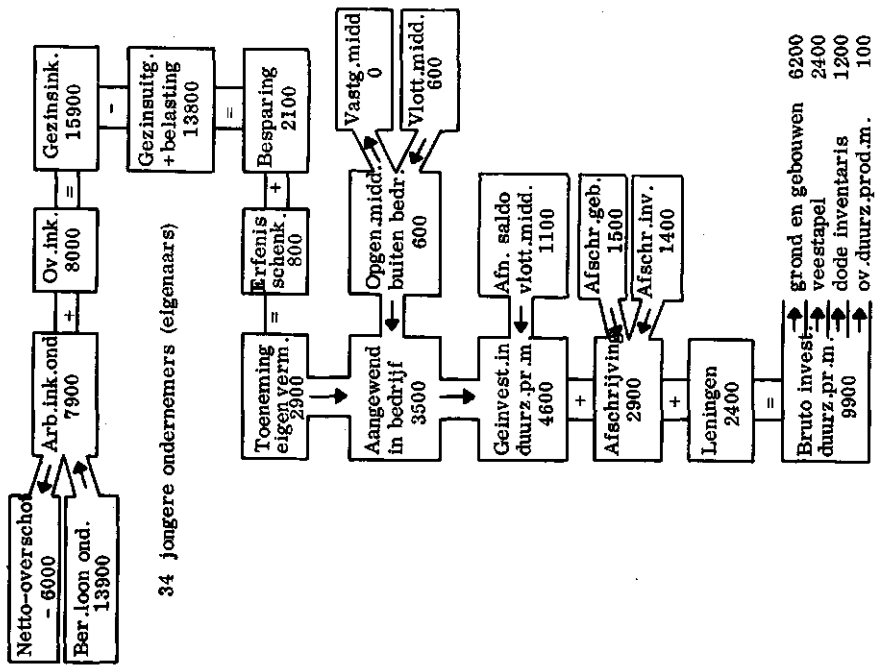
	Jongere ondernemers (34 bedr.)			Oudere ondernemers (37 bedr.)		
	1-5-67	1-5-68	mutaties	1-5-67	1-5-68	mutaties
	10,9 ha	11,1 ha	+ 0,2 ha	12,1 ha	12,1 ha	0 ha
Oppervlakte grond in eigendom (kadastraal)						
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	11 700	13 700	+ 2 000	9 400	9 700	+ 300
18. Overige banken	700	700	0	1 000	1 000	0
19. Verzekeringsmaatschappijen	1 500	1 500	0	2 500	2 400	- 100
20. Familieleden	9 300	9 300	0	500	500	0
21. Overige particulieren	700	1 100	+ 400	100	100	0
Totaal hypothecaire leningen	23 900	26 300	+ 2 400	13 500	13 700	+ 200
Niet-hypothecaire leningen						
22. Boerenleenbanken	300	300	0	1 600	1 600	0
23. Overige banken	-	-	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	-	-	-
25. Familieleden	5 300	4 700	- 600	3 900	4 400	+ 500
26. Overige particulieren	200	800	+ 600	200	200	0
27. Staat der Nederlanden	100	100	0	1 000	1 000	0
Totaal niet-hypothecaire leningen	5 900	5 900	0	6 700	7 200	+ 500
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	29 800	32 200	+ 2 400	20 200	20 900	+ 700
28. Leverancierskrediet	2 200	2 900	+ 700	4 000	4 300	+ 300
29. Lopende rekening bij banken	600	800	+ 200	800	1 200	+ 400
30. Overige bedrijfsschulden	300	600	+ 300	600	200	- 400
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	3 100	4 300	+ 1 200	5 400	5 700	+ 300
Eigen vermogen in het bedrijf	122 200	125 700	+ 3 500	146 600	147 900	+ 1 300
Totaal vermogen in het bedrijf	155 100	162 200	+ 7 100	172 200	174 500	+ 2 300
Schulden buiten het bedrijf	0	-	0	0	-	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	7 900	7 300	- 600	12 900	13 000	+ 100
Totaal vermogen buiten bedrijf	7 900	7 300	- 600	12 900	13 000	+ 100
Balans totaal	163 000	169 500	+ 6 500	185 100	187 500	+ 2 400

BIJLAGE 4c

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar leeftijd van de ondernemer (gem. per bedrijf in guldens)

	Boekjaar 1967/'68		Oudere ondern., (37 bedr.)	
	Jongere ondern., (34 bedr.)	11,5 ha	12,1 ha	
Opervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot		-	-	7 800
2. Berekend loon van de ondernemer		6 000		11 500
3. Arbeidsinkomen v.d. ondernemer		13 900		3 700
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		7 900		400
5. Berekend loon van de boerin	2 700	600	3 100	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	1 000		6 000	
7. Betaald loon aan gezinsleden			700	
8. Niet-uitbetaald loon gezinsleden		3 700		8 400
9. Berekende rente	2 600		2 500	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 500		1 000	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	100		200	
12. Niet-uitbetaalde rente	2 800	1 000	3 000	1 300
13. Niet-uitbetaalde pacht	1 500		1 600	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	500		600	
15. Overige eigenaarslasten		800		800
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		14 000		14 600
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf				
18. Opbrengsten van privébezittingen	400		700	
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB+AOW)	1 200		1 100	
20. Overige neveninkomsten	300		700	
21. Totale privéinkomsten		1 900		2 500
22. Totaal gezinsinkomen		15 900		17 100
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	8 200		9 500	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 300		2 400	
25. Totale kosten van levensonderhoud	10 500		11 900	
26. Betaald aan belasting en premies AOW enz.	2 800		2 900	
27. Betaald aan verzekeringspremies	400		400	
28. Schenkingen en giften	100		700	
29. Totale gezinsuitgaven		13 800		15 900
30. Besparingen		2 100		1 200
31. Erfenissen en schenkingen		800		200
32. Toeneming v.h. eigen vermogen		2 900		1 400

Bijlage 4d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

BIJLAGE 5a

Balansen debet van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem. per bedrijf in gulden)

Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	< 80% eig. verm. (29 bedr.)		> 80% eig. verm. (42 bedr.)	
	1-5-'67	1-5-'68	1-5-'67	1-5-'68
	10,8 ha	10,9 ha	12,0 ha	12,1 ha
Middelen in het bedrijf				
1. Grond en gebouwen	108 500	110 800	118 300	121 700
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-
3. Veestapel	29 100	31 100	32 700	34 600
4. Dode inventaris	9 700	9 900	10 100	9 400
5. Veldinventaris	1 400	1 300	1 500	1 500
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 100	1 300	1 700	1 700
7. Transitieposten	0	200	100	200
Totaal vastegelegde middelen	149 800	154 600	164 400	169 100
8. Voorraden	700	1 100	1 000	1 100
9. Vorderingen	3 000	2 100	2 700	2 600
10. Lopende rekening bij banken	500	1 000	1 100	800
11. Kas + giro	700	900	1 100	1 100
Totaal vlottende en liquide middelen	4 900	5 100	5 900	5 600
Totale middelen in het bedrijf	154 700	159 700	170 300	174 700
Middelen buiten het bedrijf				
12. Grond en gebouwen	700	700	800	800
13. Vorderingen op lange termijn	400	400	4 800	4 900
Totaal vastegelegde middelen	1 100	1 100	5 600	5 700
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	-
15. Effecten	0	0	1 500	1 600
16. Spaarbanksaldo	3 400	4 000	7 600	6 500
Totaal vlottende middelen	3 400	4 000	9 100	8 100
Totale middelen buiten bedrijf	4 500	5 100	14 700	13 800
Balanstotaal	159 200	164 800	185 000	188 500
Totaal eigen vermogen	107 000	109 000	170 700	172 800
E.V. in % van balanstotaal	67,2	66,1	92,2	91,6
E.V. in % van bedrijfsvermogen	69,2	68,3	100,2	98,9
				1,3

Balansen credit van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem. per bedrijf in guldens)

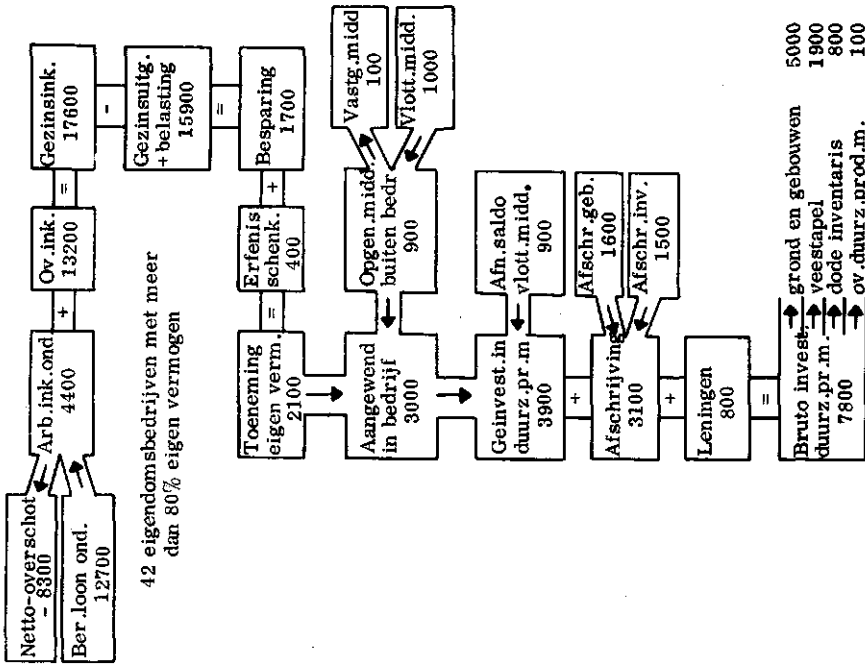
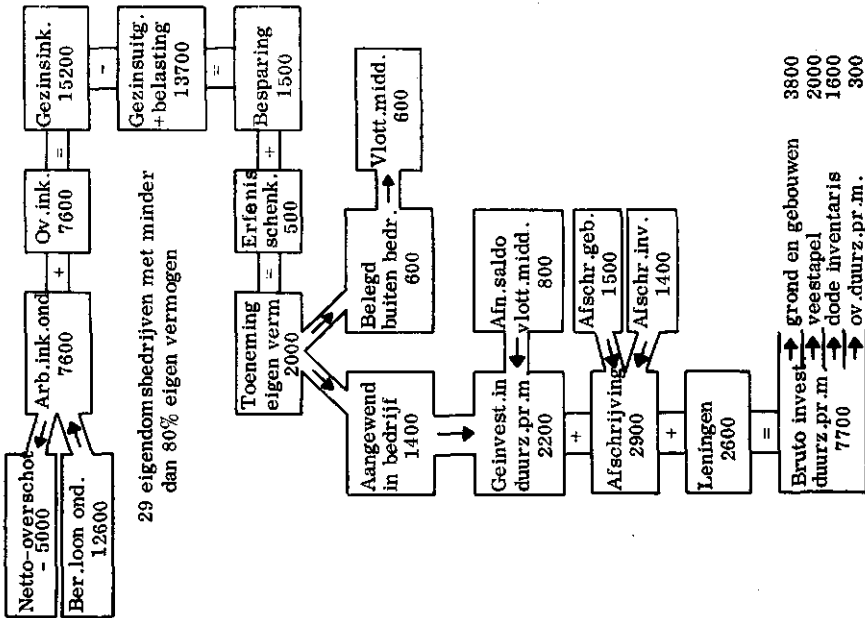
Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	< 80% eig. verm. (29 bedr.)			> 80% eig. verm. (42 bedr.)		
	1-5-67	1-5-68	mutaties	1-5-67	1-5-68	mutaties
	10,8 ha	10,9 ha	+ 10,8 ha	12,0 ha	12,1 ha	+ 0,1 ha
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	18900	21200	+ 2300	4700	4900	+ 200
18. Overige banken	1300	1300	0	600	600	0
19. Verzekeringsmaatschappijen	4100	4100	0	500	500	0
20. Familieleden	10000	10000	0	1000	1000	0
21. Overige particulieren	800	1300	+ 500	100	100	0
Totaal hypothecaire leningen	35100	37900	+ 2800	6900	7100	+ 200
Niet-hypothecaire leningen van						
22. Boerenleenbanken	2200	2300	+ 100	100	100	0
23. Overige banken	-	-	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	-	-	-	-	-	-
25. Familieleden	8900	8600	- 300	3000	3100	+ 100
26. Overige particulieren	200	300	+ 100	100	600	+ 500
27. Staat der Nederlanden	400	300	- 100	700	700	0
Totaal niet-hypothecaire leningen	11700	11500	- 200	3900	4500	+ 600
Totaal vreemd vermogen op lange termijn	46800	49400	+ 2600	10800	11600	+ 800
28. Leverancierskrediet	3600	4100	+ 500	2800	3300	+ 500
29. Lopende rekening bij banken	1200	1500	+ 300	300	700	+ 400
30. Overige bedrijfsschulden	600	800	+ 200	400	100	- 300
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	5400	6400	+ 1000	3500	4100	+ 600
Eigen vermogen in het bedrijf	102500	103900	+ 1400	156000	159000	+ 3000
Totaal vermogen in het bedrijf	154700	159700	+ 5000	170300	174700	+ 4400
Schulden buiten het bedrijf	0	-	0	0	-	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	4500	5100	+ 600	14700	13800	- 900
Totaal vermogen buiten bedrijf	4500	5100	+ 600	14700	13800	- 900
Balansstotaal	159200	164800	+ 5600	185000	188500	+ 3500

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar eigen vermogen (gem. per bedrijf in gulden)

Boekjaar 1967/'68	< 80% eig. verm. (29 bedr.)		> 80% eig. verm. (42 bedr.)	
Oppervlakte cultuurgrond	11,4 ha	12,1 ha	11,4 ha	12,1 ha
1. Netto-overschot	-	5 000	-	8 300
2. Berekend loon van de ondernemer	12 600	12 700	12 700	12 700
3. Arbeidsinkomen v. d. ondernemer	7 600	7 600	4 400	4 400
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten	600	600	500	500
5. Berekend loon van de boerin	2 600	2 600	3 100	3 100
6. Berekend loon van overige gezinsleden	1 300	1 300	5 200	5 200
7. Betaald loon aan gezinsleden	0	0	600	600
8. Niet- uitbetaald loon gezinsleden	3 900	3 900	2 600	2 600
9. Berekende rente	2 400	2 400	500	500
10. Betaalde rente van langlopende leningen	2 200	2 200	100	100
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	200	200	1 600	1 600
12. Niet- uitbetaalde rente	0	0	600	600
13. Niet- uitbetaalde pacht	2 900	2 900	3 000	3 000
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	1 500	1 500	1 600	1 600
15. Overige eigenaarslasten	600	600	800	800
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten	800	800	15 400	15 400
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf	12 900	12 900	700	700
18. Opbrengsten van privébezittingen	400	400	1 000	1 000
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB-AOW)	1 500	1 500	500	500
20. Overige neveninkomsten	400	400	2 200	2 200
21. Totale privéinkomsten	2 300	2 300	15 200	15 200
22. Totaal gezinsinkomen	15 200	15 200	9 200	9 200
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	8 400	8 400	2 300	2 300
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 400	2 400	11 500	11 500
25. Totale kosten van levensonderhoud	10 800	10 800	3 400	3 400
26. Betaald aan belasting en premies AOW enz.	2 100	2 100	400	400
27. Betaald aan verzekeringspremies	500	500	600	600
28. Schenkingen en giften	300	300	13 700	13 700
29. Totale gezinsuitgaven	13 700	13 700	1 700	1 700
30. Besparingen	1 500	1 500	400	400
31. Erfenissen en schenkingen	500	500	2 100	2 100
32. Toeneming v. h. eigen vermogen	2 000	2 000		

Bijlage 5d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomenshestelling, en de financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

Balansen debet van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem. per bedrijf in guldens)

Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	< 15% veredeling (41 bedr.)		> 15% veredeling (30 bedr.)	
	1-5-'67 13,8 ha	1-5-'68 13,8 ha	1-5-'67 8,4 ha	1-5-'68 8,6 ha
Middelen in het bedrijf				
1. Grond en gebouwen	130 600	132 900	92 000	95 900
2. Pachtersinvesteringen	-	-	-	-
3. Veestapel	30 600	32 100	32 100	34 600
4. Dode inventaris	11 200	10 700	8 300	8 100
5. Veldinventaris	1 700	1 700	1 200	1 100
6. Ledenkapitaal + deelnemingen	1 500	1 600	1 300	1 500
7. Transitische posten	0	100	100	200
Totaal vastelegde middelen	175 600	179 100	135 000	141 400
8. Voorraden	800	1 000	1 000	1 200
9. Vorderingen	3 100	2 400	2 500	2 400
10. Lopende rekening bij banken	1 100	1 000	500	700
11. Kas + giro	900	800	1 000	1 400
Totaal vlottende en liquide middelen	5 900	5 200	5 000	5 700
Totale middelen in het bedrijf	181 500	184 300	140 000	147 100
Middelen buiten het bedrijf				
12. Grond en gebouwen	600	600	900	900
13. Vorderingen op lange termijn	2 700	2 900	3 400	3 400
Totaal vastelegde middelen	3 300	3 500	4 300	4 300
14. Vorderingen op korte termijn	-	-	-	-
15. Effecten	0	0	2 200	2 300
16. Spaarbanksaldo	5 900	5 200	5 800	5 800
Totaal vlottende middelen	5 900	5 200	8 000	8 100
Totale middelen buiten bedrijf	9 200	8 700	12 300	12 400
Balans totaal	190 700	193 000	152 300	159 500
Totaal eigen vermogen	158 300	159 600	126 000	129 100
E.V. in $\frac{1}{4}$ van balans totaal	83,0	82,7	82,2	81,0
E.V. in $\frac{1}{4}$ van bedrijfsvermogen	87,2	86,6	90,0	87,8

BIJLAGE 6b

Balansen credit van 71 eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (geïn. per bedrijf in guldens)

Opervlakte grond in eigendom (kadastraal)	< 15% veredeling (41 bedr.)			> 15% veredeling (30 bedr.)		
	1-5-'67	1-5-'68	mutaties	1-5-'67	1-5-'68	mutaties
	13,8 ha	13,8 ha	0	8,4 ha	8,6 ha	+ 0,2 ha
Vermogen in het bedrijf						
Hypothecaire leningen van						
17. Boerenleenbanken	12 300	12 200	- 100	8 000	10 800	+ 2 800
18. Overige banken	1 200	1 200	0	500	500	0
19. Verzekeringsmaatschappijen	3 200	3 200	0	400	400	0
20. Familieleden	2 300	2 300	0	7 800	7 800	0
21. Overige particulieren	600	1 000	+ 400	100	-	- 100
Totaal hypothecaire leningen	19 600	19 900	+ 300	16 800	19 500	+ 2 700
Niet- hypothecaire leningen van						
22. Boerenleenbanken	1 500	1 600	+ 100	200	100	- 100
23. Overige banken	-	-	-	-	-	-
24. Verzekeringsmaatschappijen	6 800	6 900	+ 100	3 500	3 200	- 300
25. Familieleden	200	300	+ 100	100	700	+ 600
26. Overige particulieren	300	300	0	1 000	1 000	0
27. Staat der Nederlanden	8 800	9 100	+ 300	4 800	5 000	+ 200
Totaal niet- hypothecaire leningen	28 400	29 000	+ 600	21 600	24 500	+ 2 900
Totaal vreemd vermogen op lange termijn						
28. Leverancierskrediet	2 700	3 100	+ 400	3 700	4 400	+ 700
29. Lopende rekening bij banken	800	900	+ 100	400	1 000	+ 600
30. Overige bedrijfsschulden	500	400	- 100	600	500	- 100
Totaal vreemd vermogen op korte termijn	4 000	4 400	+ 400	4 700	5 900	+ 1 200
Eigen vermogen in het bedrijf	149 100	150 900	+ 1 800	113 700	116 700	+ 3 000
Totaal vermogen in het bedrijf	181 500	184 300	+ 2 800	140 000	147 100	+ 7 100
Schulden buiten het bedrijf	0	-	0	0	-	0
Eigen vermogen buiten het bedrijf	9 200	8 700	- 500	12 300	12 400	+ 100
Totaal vermogen buiten het bedrijf	9 200	8 700	- 500	12 300	12 400	+ 100
Balanstotaal	190 700	193 000	+ 2 300	152 300	159 500	+ 7 200

Inkomensvorming en inkomensbesteding op eigendomsbedrijven, ingedeeld naar veredeling (gem. per bedrijf in guldens)

Boekjaar 1967/'68	< 15% veredeling (41 bedr.)		> 15% veredeling (30 bedr.)	
	13,3 ha	9,7 ha		
Oppervlakte cultuurgrond				
1. Netto-overschot		7 100		6 900
2. Berekend loon van de ondernemer		12 600		12 900
3. Arbeidsinkomen v.d. ondernemer		5 500		6 000
4. Incidentele bedrijfsopbrengsten		500		500
5. Berekend loon van de boerin	2 900		2 800	
6. Berekend loon van overige gezinsleden	3 900		3 200	
7. Betaald loon aan gezinsleden	300		400	
8. Niet- uitbetaald loon gezinsleden		6 500		5 600
9. Berekende rente	2 600		2 600	
10. Betaalde rente van langlopende leningen	1 400		1 000	
11. Betaalde rente van kortlopende bedrijfsschulden	100		200	
12. Niet- uitbetaalde rente		1 100		1 400
13. Niet- uitbetaalde pacht	3 200		2 500	
14. Afschrijving op bedrijfsgebouwen	1 600		1 500	
15. Overige eigenaarslasten	700		400	
16. Saldo van pacht en eigenaarslasten		900		600
17. Totaal gezinsinkomen uit bedrijf		14 500		14 100
18. Opbrengsten van privébezittingen	500		600	
19. Uitkeringen van verzekeringen (incl. KB+AOW)	1 300		1 000	
20. Overige neveninkomsten	300		800	
21. Totale privéinkomsten		2 100		2 400
22. Totaal gezinsinkomen		16 600		16 500
23. Huishoudgeld (incl. verbr. prod. uit eigen bedrijf)	9 100		8 700	
24. Overige kosten van levensonderhoud	2 200		2 500	
25. Totale kosten van levensonderhoud	11 300		11 200	
26. Betaald aan belasting en premies AOW enz.	3 200		2 400	
27. Betaald aan verzekeringspremies	400		400	
28. Schenkingen en giften	500		300	
29. Totale gezinsuitgaven		15 400		14 300
30. Besparingen		1 200		2 200
31. Erfenissen en schenkingen		100		900
32. Toeneming v.h. eigen vermogen		1 300		3 100

BIJLAGE 6d. Overzicht van de inkomensvorming, inkomensbesteding en de financiering van de investeringen (gem. per bedrijf in gld)

